

**”Ikioma massu on hyvä eikä hassu” - Kehoitsetunto
vuoden 2010 jälkeen ilmestyneissä lasten kuvakirjoissa**
Camilla Boman & Veera Lampela

Varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielma
Kevätlukukausi 2022
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Boman, Camilla & Lampela, Veera. 2022. Kehoitsetunto vuoden 2010 jälkeen ilmestyneissä lasten kuvakirjoissa. Varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. 66 sivua.

Kehotunnekasvatus eli pienten lasten seksuaalikasvatus tähtää lasten hyvinvointiin. Aihetta on kuitenkin tutkittu Suomessa melko vähän. Kehotunnekasvatus tarkoittaa kehosta ja sen rajoista sekä tunteista kertomista lapsen ikätasolle sopivalla tavalla. Kehoitsetunto (tai kehonkuva) ja vahvan kehoitsetunnon kehittämisen tukeminen ovat tärkeä osa kehotunnekasvatusta. Lastenkirjallisuudella on merkittävä rooli lasten elämässä ja lastenkirjallisuuden avulla voidaan välittää tietoa tärkeistä aiheista ja tarjota samaistumisen kokemuksia. Kirjallisuuden asemaa työvälineenä varhaiskasvatuksessa tulisi kuitenkin vahvistaa. Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella, millaisia kehoitsetuntoon vaikuttavia teemoja vuoden 2010 jälkeen ilmestyneissä lasten kuvakirjoissa esiintyy.

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Tutkimusaineisto koostui viidestä vuoden 2010 jälkeen ilmestyneestä lasten kuvakirjasta, joissa keho ja kehoon liittyvät tuntemukset olivat keskiössä. Tarkempi tutkimuskysymys oli: *”Mitä kehoitsetuntoon vaikuttavia teemoja esiintyy vuoden 2010 jälkeen ilmestyneissä lasten kuvakirjoissa?”* Tutkimusaineistolle tehtiin sisällönanalyysi, joka toteutettiin ryhmittelemällä ja teemoittelemalla sekä kirjojen tekstiä että kuvia.

Tuloksena muodostui kuusi teemaa: kehotietämys, kehosuhde, tunnetaidot, turvataidot, läheisyys ja mielihyvä sekä moninaisuus. Nämä sisälsivät sekä kehoitsetuntoon positiivisesti että negatiivisesti vaikuttavia tekijöitä. Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan todeta, että kuvakirjoista löytyy useita kehoitsetuntoon vaikuttavia teemoja ja enimmäkseen positiivisesti vaikuttavia tekijöitä. Kasvattajan tulisi kuitenkin tarkastella kirjoja kriittisesti ennen kirjojen lukemista lapsille tai ennen kirjojen tarjoamista lapsille vapaasti tutkittavaksi ja luettavaksi.

Asiasanat: Kehoitsetunto, lastenkirjallisuus, kehotunnekasvatus

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	2
1 JOHDANTO	5
2 KEHOTUNNEKASVATUS JA KEHOITSETUNTO	7
2.1 Kehotunnekasvatuksen taustaa	7
2.1.1 Lapsen seksuaalisuus	8
2.1.2 Kehotunnekasvatus varhaiskasvatuksen asiakirjoissa	9
2.2 Kehoitsetunto käsitteenä.....	10
2.3 Kehoitsetuntoon vaikuttavia tekijöitä.....	11
3 LASTENKIRJALLISUUS	14
3.1 Lastenkirjallisuuden määrittelyä	14
3.2 Kuvakirjat.....	15
3.3 Lastenkirjallisuuden merkitys lapsen kasvulle ja kehitykselle	16
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	19
4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	19
4.2 Tutkimuksen lähestymistapa	19
4.3 Tutkimusaineisto ja sen keruu	20
4.4 Aineiston analyysi	22
4.4.1 Tekstin ja kuvien analyysi	24
4.4.2 Analyysin loppuvaihe.....	27
4.5 Eettiset ratkaisut.....	29
5 TULOKSET	31
5.1 Kehoitsetuntoon vaikuttavat teemat lasten kuvakirjoissa.....	31
5.2 Kehoitsetuntoon positiivisesti vaikuttavat tekijät.....	32
5.2.1 Kehotietämys -teeman positiiviset tekijät	32

5.2.2	Kehosuhde-teeman positiiviset tekijät	33
5.2.3	Tunne- ja turvataidot -teemojen positiiviset tekijät.....	34
5.2.4	Läheisyys ja mielihyvä -teeman positiiviset tekijät	37
5.2.5	Moninaisuus -teeman positiiviset tekijät	38
5.3	Kehoitsetuntoon negatiivisesti vaikuttavat tekijät.....	40
6	POHDINTA.....	44
6.1	Tulosten tarkastelu	44
6.2	Tutkimuksen luotettavuuden arviointi	49
6.3	Jatkotutkimusaiheet ja johtopäätökset.....	51
	LÄHTEET	53
	LIITTEET.....	60

1 JOHDANTO

Tutkimuksissa on osoitettu, että 1–6-vuotiaat lapset ovat todella kiinnostuneita oppimaan laajasti seksuaalisuudesta, mutta he saattavat saada tietoa siitä myös epäluotettavista lähteistä (Cacciatore ym. 2020a, s. 1). Väärää tietoa seksistä ja seksuaalisuudesta onkin liikkeellä paljon (Kihlström, 2020), joten tästä syystä järjestelmällinen seksuaalikasvatus jo lapsuusiässä on entistä tärkeämpää. Lisäksi Word Association of Sexual Health [WAS]-järjestön seksuaalioikeuksien julistuksessa (2014, kohta 9 ja 10) tuodaan esille, kuinka jokaisella on iästä riippumatta oikeus ajantasaiseen ja ymmärrettävään tietoon seksuaalisuudesta, seksuaaliterveydestä ja seksuaalioikeuksista. Seksuaalikasvatuksen on oltava ikätasoista ja tutkittua sekä perustuttava ihmisoikeuksiin, sukupuolten tasa-arvoon ja positiiviseen näkemykseen seksuaalisuudesta ja mielihyvästä (WAS, 2014).

Varhaiskasvatusikäisten seksuaalikasvatuksesta käytetään käsitettä kehotunnekasvatus. Kehotunnekasvatus on otettu käyttöön erityisesti varhaiskasvatuksessa seksuaalikasvatuksen käsitteen rinnalle, sillä se kuvaa paremmin pienten lasten seksuaalisuuden ilmentymistä (Cacciatore ym., 2020a). On tärkeää erottaa lapsen ja aikuisen seksuaalisuus toisistaan. Seksuaalisuus on ihmisissä syntymästä lähtien mutta seksi kuuluu vain aikuisille, eikä lapsella ole omaa tarvetta seksiin (Riihonen ym., 2015, s. 48). Täten aikuisen velvoittavana tehtävänä onkin suojata lapsia heidän ikätasoonsa kuulumattomilta asioilta seksuaalisuuden saralla ja tarjota lapsen ikätasolle sopivaa tietoa seksuaalisuudesta (Riihonen ym., 2015, s. 48). Kehotunnekasvatukseen kuuluu myös olennaisena osana kehoitsetunto, joka tarkoittaa ihmisen subjektiivista näkemystä omasta kehostaan (Vainio, 2021). Tässä tutkimuksessa keskitytään erityisesti kehoitsetunnon näkökulmaan. Aikuisella on merkittävä rooli kehoitsetunnon tukemisessa ja kehotunnekasvatukseen liittyvän tiedon tuomisessa lapsille ikätasoon sopivilla tavoilla. Yhtenä ikätasoon sopivista tavoista on käsitellä aiheita lastenkirjallisuuden avulla.

Uudet vuonna 2022 julkaistut varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavatkin tutustumaan lasten kanssa monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Lukeminen ja tarinoiden kerronta auttavat lapsia pohtimaan sanojen ja tekstin merkityksiä sekä opettelemaan uusia käsitteitä (Opetushallitus [OPH] 2022, s. 27). Varhaiskasvatusikäisten kanssa erityisesti kuvakirjoja kannattaa hyödyntää, sillä niiden on todettu antavan kuvien avulla lisää käsitteitä ajatteluun ja innostavat keskustelemaan kirjan aiheista (Heikkilä-Halttunen 2015, s. 49). Kuvan ja sanan toimiessa vuorovaikutuksessa helpottuu myös tekstin ymmärtäminen ja omaksuminen (Mikkonen, 2005). Kuvakirjat ovat aina myös visuaalinen elämys (Heikkilä-Halttunen 2015, s. 63), joka sopii kaikenikäisille. Kuvakirjojen hyödyllisyyden ja käytettävyyden takia tämän tutkimuksen kohteeksi valikoituivat lasten kuvakirjat.

Tässä tutkimuksessa kuvakirjoista tarkastellaan sisällönanalyysin avulla niissä ilmeneviä sisällöllisiä ilmauksia ja kuvia, joiden voidaan tulkita vaikuttavan kehoitsetuntoon ja sen kehitykseen. Tutkimuksen avulla haluamme tarjota varhaiskasvatuksen ammattilaisille ja vanhemmille käytännön tietoa kehoitsetunnekasvatusta käsittelevistä lastenkirjoista, joita voi hyödyntää arjessa ja erityisesti kehoitsetunnon tukemisen välineenä.

2 KEHOTUNNEKASVATUS JA KEHOITSETUNTO

2.1 Kehotunnekasvatuksen taustaa

Lasten seksuaalikasvatuksen toteutumista tukeakseen WHO:n (World Health Organisation) Euroopan aluetoimisto ja The Federal Centre for Health Education eli BZgA ovat laatineet *Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa* -nimisen asiakirjan erityisesti poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille (WHO:n Euroopan aluetoimisto ja BZgA, 2010; Cacciatore ym., 2020b, 2726). Asiakirjassa WHO jakaa seksuaalikasvatuksen kahdeksaan osa-alueeseen, jotka ovat keho ja kehitys; läheisyys, nauttiminen ja itsetunto; tunteet; moninaisuus ja ihmissuhteet; hyvinvointi ja terveys; lisääntyminen; normit ja tavat sekä oikeudet (WHO:n Euroopan aluetoimisto ja BZgA, 2010, s. 35–36). Asiakirjan tarkoitus on selkeyttää lasten seksuaalikasvatukseen liittyviä suunta- viivoja (WHO:n Euroopan aluetoimisto ja BZgA, 2010; Cacciatore ym. 2020b, 2726).

Tutkijoiden mukaan lapsuuden seksuaalisuudesta ei ole mahdollista puhua aikuisuuden termeillä (Sanchez ym., 2002, Ingman-Friberg & Cacciatore, 2016, s. 82, mukaan). Seksuaalikasvatus sanana kuulostaa vanhempien mielestä vaka- valta termiltä, kun kyse on pienten lasten seksuaalisuudesta (Ingman-Friberg, 2016, s. 82). Täten kehotunnekasvatus on otettu käyttöön erityisesti varhaiskas- vatuksessa vaihtoehtoisena terminä lasten seksuaalikasvatukselle (Ingman-Fri- berg & Cacciatore, 2016; Cacciatore ym., 2020a). Lasten seksuaalikasvatus eli ke- hotunnekasvatus on käytännössä lasten kysymyksiin vastaamista, kehon osien nimeämistä, tunteiden tunnistamisen ja säätelyn sekä oman kehon rajojen opet- telua (Kihlström, 2020). Kehotunnekasvatuksessa korostuvat nimenmukaisesti keho ja tunteet (mm. Cacciatore ym., 2020a).

Kehotunnekasvatus-käsitteen käyttöönotto sanan seksuaalikasvatus sijasta on herättänyt kritiikkiä. Tutkimuksessa, jossa selvitettiin kehotunnekasvatus-ter- min käyttöönottoa, osa seksuaaliterveyden asiantuntijoista kritisoi kehotunne- kasvatus-termin käyttöönottoa (Cacciatore ym., 2020a, s. 6). Heidän mukaansa

jatkuva termien vaihtelu saattaa hämmentää vanhempia entistä enemmän pienen lapsen seksuaalisuudesta puhuttaessa (Cacciatore ym., 2020a, s. 6). Asian tuntijat kokivat, että lasten seksuaalikasvatuksen käsitettä olisi hyvä avata enemmän, eikä ottaa uutta termiä käyttöön sen vuoksi, että seksuaalikasvatus sanana aiheuttaa ristiriitaisia tunteita (Cacciatore ym., 2020a, s. 6). Kehotunnekasvatus käsitteenä sai tutkimuksessa myös kannatusta erityisesti lasten kanssa päivittäin työskenteleviltä sairaanhoitajilta ja varhaiskasvatuksen opettajilta (Cacciatore ym., 2020a).

2.1.1 Lapsen seksuaalisuus

Lapsen seksuaalisuus on hyvin erilaista kuin aikuisten. Usein arkikielessä seksi ja seksuaalisuus termit kuitenkin sekoitetaan toisiinsa ja tästä voi syntyä aikuisille ristiriitaisia tunteita ja väärinymmärryksiä (Kihlström, 2020). Lapsen seksuaalisuudessa korostuvat kiinnostus eri kehonosiin ja niiden toimintaan sekä erilaiset tunteet muita lapsia tai aikuisia kohtaan (Cacciatore ym. 2020a, s. 3). Aikuisen seksuaalinen toiminta puolestaan on tietoisempaa fantasioineen ja tavoitteen (Ingman-Friberg & Cacciatore, 2016, s. 83). Hyvä esimerkki aikuisen ja lapsen erosta tässä asiassa on itsetyydytys. Lapsen koskettaessa itseään, hän hakee turvaa ja hyvää oloa kehossaan (Ingman-Friberg & Cacciatore, 2016, s. 83). Aikuisella itsetyydytykseen liittyy usein seksuaaliset ajatukset ja tavoitteet (Ingman-Friberg & Cacciatore, 2016, s. 83). Lapsen itsetyydytykselle onkin otettu käyttöön vaihtoehtoinen termi 'unnutus', jonka nähdään kuvaavan paremmin lapsen tarvetta hakea turvaa, hyvää oloa ja rauhoittumista oman kehonsa koskettamisesta (Ingman-Friberg & Cacciatore, 2016, s. 84).

Tutkimustietoa lasten seksuaalisuudesta on saatavilla niukasti, ja erityisesti holistisen näkökulman mukaista tutkimusta on vain vähän tarjolla (Cacciatore ym., 2020b, s. 2726). Holistisella näkökulmalla seksuaalisuuden kontekstissa viitataan siihen, että seksuaalisuus huomioidaan kokonaisvaltaisesti seksuaalisuuden eri ulottuvuuksissa (Mantsinen & Maijala, 2015). Bildjuschkin (2010) kuvaa seksuaalisuudelle seuraavia ulottuvuuksia: fyysinen (biologia, anatomia, hormo-

nit), psyykkinen (kognitiot ja emootiot), sosiaalinen (kulttuurit, eettisyys) ja henkinen (haltioituminen). Näiden ulottuvuuksien kautta käsitellään yksilön identiteettiä, minäkuva, itsetuntoa ja arvoa sekä kehon kokemuksia (Bildjuschkin, 2015, s. 9.)

Tällainen kokonaisvaltainen tutkimus lasten seksuaalisuudesta ja seksuaaliterveydestä uupuu siis lähes kokonaan tutkimuksen kentältä, kuten myös konkreettiset tavat tukea ja suojata seksuaalisuuden herkkää aluetta (Cacciatore ym. 2020b, s. 2726). Useimmat tutkimukset koskien lasten seksuaalisuutta ja seksuaalista käytöstä käsittelevät aihetta aikuisten näkökulmasta (Cacciatore ym. 2020b, s. 2725). Ne ovat keskittyneet lähinnä ilmaisuihin sukupuolielimistä, aikuismaisesta seksistä, lisääntymisestä tai tietämykseen näistä aiheista, tai vaihtoehtoisesti tutkimusten tavoitteena on ollut seuloa lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyviä kokemuksia (Cacciatore ym. 2020b, s. 2725). Kuitenkin varhaisiän seksuaaliterveys ja seksuaalioikeudet ovat jääneet vielä laajalti huomiotta (Brilleslijper-Kater & Baartman, 2000; Davies & Robinson, 2010; Morawska ym., 2015; Robinson & Davies 2016; Stone, Ingham & Gibbins 2013; Cacciatore ym., 2020a, s. 1, mukaan).

2.1.2 Kehotunnekasvatus varhaiskasvatuksen asiakirjoissa

Uusissa vuonna 2022 ilmestyneissä varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetetaan varhaiskasvatuksen tehtäväksi ohjata lapsia kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa (Opetushallitus [OPH], 2022, s. 21). Perusteissa ohjataan myös huomioimaan lasten ikätasoinen uteliaisuus seksuaalisuuteen ja kehoon sekä suhtautumaan siihen kunnioittavasti (OPH 2022, s. 45). Myös esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (OPH 2014) kehotunnekasvatukseen liittyviä teemoja käsitellään muun muassa korostamalla jokaisen ainutlaatuisuutta ja tarjoamalla tietoa lapsen oikeuksista sekä rohkaisemalla ja vahvistamalla myönteistä minäkuva.

Aiemmissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (OPH 2018) käsitettä kehoitunnekasvatus tai seksuaalikasvatus ei mainita suoraan ja käsite kehontunteisuus on liitetty osaksi motoristen taitojen hallintaa. Lisäksi vuoden 2018 perusteissa tuodaan esille lasten valmiudet pitää huolta omasta terveydestään, hygieniastaan ja turvallisuudestaan (OPH, 2018, s. 48–49). Perusteissa mainitaan myös avun pyytämisen ja hakemisen sekä eri tilanteissa ja ympäristöissä turvallisesti toimimisen valmiudet (OPH 2018, s. 48–49). Paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa keho ja seksuaalisuus otettiin kuitenkin jo enemmän huomioon ennen uusien varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (OPH 2022) julkaisua. Esimerkiksi Helsingin kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa ohjeistetaan, että varhaiskasvatuksessa lasten kysymyksiin kehosta ja seksuaalisuudesta on suhtauduttava myönteisesti (Helsingin kaupunki, 2019, s. 17). Myönteinen suhtautuminen on tärkeää, mutta seksuaalisuuden ja kehoitsetunnon tukeminen on paljon laajempi kokonaisuus.

2.2 Kehoitsetunto käsitteenä

Kehoitsetunto tarkoittaa ihmisen subjektiivista näkemystä omasta kehostaan eikä se ole välttämättä yhteydessä siihen millainen keho oikeasti on (Vainio, 2021). Kehoitsetunnon voidaan nähdä liittyvän vahvasti osaksi kehotunnekasvatusta (Väestöliitto, 2022a). Termit kehoitsetunto ja kehonkuva ovat usein puheessa rinnastettavissa toisiinsa, mutta nimenomaan kehotunnekasvatukseen liitetään vahvasti käsite kehoitsetunto (Väestöliitto, 2022a). Kehoitsetunto toimii myös tämän tutkimuksen keskeisenä käsitteenä.

Kehoitsetunnon voidaan kuitenkin nähdä linkittyvän World Health Organizationin eli WHO:n jakamiin seksuaalikasvatuksen kahdeksaan osa-alueeseen, jotka ovat keho ja kehitys, läheisyys, nauttiminen ja itsetunto, tunteet, moninaisuus ja ihmissuhteet, hyvinvointi ja terveys, lisääntyminen, normit ja tavat sekä oikeudet (WHO:n Euroopan aluetoimisto ja BZgA, 2010, s. 35–36). WHO:n seksuaalikasvatuksen ~~ja~~ osa-alueissa tuodaan muun muassa esiin, kuinka

pientä lasta on autettava kehittämään myönteinen kehonkuva ja itsetunto sekä arvostamaan omaa kehoaan (WHO:n Euroopan aluetoimisto ja BZgA, 2010, s. 38). Seksuaalikasvatuksen jaon (WHO:n Euroopan aluetoimisto ja BZgA, 2010, s. 35–36) sisältämien teemojen tai niiden puuttumisen voidaankin nähdä vaikuttavan kehoitsetuntoon ja siihen, mistä näkökulmista kehoitsetunnon tukemista voidaan lähestyä.

2.3 Kehoitsetuntoon vaikuttavia tekijöitä

Kehoitsetunto kehittyy jo pikkulapsivuosina (Väestöliitto, 2016). Aikuisen tuella on suuri merkitys siinä, miten lapsi oppii esimerkiksi näkemään kehonsa ja kohtelemaan sitä (Goodway ym., 2019). Yksi lapsuuden tärkeistä elementeistä on oman kehon hahmottamisen kehittyminen ja omaan kehoon tutustuminen. Lapsen keho sekä kehon hahmotus ja hallinta kehittyy varhaiskasvatusiässä nopeasti, kuten myös lapsen ajattelu ja ymmärrys itsestä muista erillisenä olentona (Goodway ym., 2019).

Kehotunnekasvatuksen tarkoituksena on vahvistaa lapsen kehoitsetuntoa: myönteistä minäkuvaa, kokemusta oman kehon riittävydestä ja hyvydestä sekä arvostusta sitä kohtaan (Ingman-Friberg & Cacciatore, 2016, s. 85). Lisäksi tavoitteena on vahvistaa myönteistä kokemusta läheisyydestä ja ymmärtää kunnioittaa myös toisten kehotunnetta (Ingman-Friberg & Cacciatore, 2016, s. 85). Lapsi on luonnostaan ylpeä kehostaan ja suhtautuu siihen ja muiden kehoihin avoimen kiinnostuneesti (Väestöliitto, 2022b). Lasten kehoa on siis tärkeää kohdella hyvin ja siitä tulisi puhua arvostaen (Väestöliitto, 2022a).

Tutkimusten mukaan positiiviset kokemukset ja mielikuvat omasta kehosta ehkäisevät muun muassa negatiivisen kehonkuvan ja jopa syömishäiriöiden kehittymistä (Smolak, 2004). Myös lapsuusiän kiusaamiskokemuksia ja niiden kauaskantoisia seurauksia on tutkittu. Kiusaamisen kohteeksi joutuneilla on todettu suurempi riski kehoitsetunnon ongelmiin, mutta myös syömiseen liitty-

viin häiriöihin (Holmqvist Gattario ym., 2020). Negatiiviset kokemukset ja tunteukset omasta itsestä riittämättömänä altistavat myös muun muassa masennukselle ja psykosomaattisille oireille (Landsted & Persson, 2014).

Kehoitsetunto on yhteydessä myös ulkonäköön. Lapsi omaksuu jatkuvasti tietoa ympäristöstään ja samalla imee itseensä esimerkiksi aikuisten ja median antamat mallit siitä, millainen on hyvä ja sopiva ulkonäkö (Vainio, 2021). Yhteiskuntamme on muuttunut yhä ulkonäkökeskeisemmäksi, ja ulkonäköön suhtaudutaan usein hyvin vaativasti. Tämä näkyy muun muassa sosiaalisessa mediassa, lehtien otsikoissa, oman kehon arvioimisena ja laihdutuskulttuurissa (Vainio, 2021), joita jo pienetkin lapset päivittäin kohtaavat. Ulkonäkökeskeisyys ja tietynlaisen kehon ja ulkonäön arvottaminen muita korkeammalle on haitallista ja saattaa altistaa kehonkuvan ongelmille (Vainio, 2021). Epärealistiset kuvat ihmiskehosta vaikuttavat negatiivisesti kehoitsetuntoon ja edistävät erilaisten psyykkisten häiriöiden kehittymistä (Brooks ym., 2020). Useimmiten epärealistinen kuva kehoista kehittyy melko huomaamatta, minkä vuoksi varhaiskasvattajan on tärkeää keskustella lasta mietityttävistä asioista kehoon liittyen (Vainio, 2021).

Kehoitsetunto vaikuttaa myös lapsen turvallisuuteen. Omaamalla vahvan ja myönteisen kehoitsetunnon, tunnistamalla oman kehonsa rajat sekä saamalla nimet kehonosille, lapsi saa työkaluja tilanteeseen, jossa hänen kehonsa rajoja rikotaan (Kihlström, 2020). Edellä mainitut ovat konkreettinen teko lapsen suojaamiseksi esimerkiksi seksuaaliväkivallalta. Myös sairastumisiin liittyvissä tilanteissa voi olla tärkeää tietää kehonosien nimet ja uskaltaa käyttää niitä. Ilman hyväksyvää ilmapiiiriä ja oikeita nimiä kehonosille, lapsi ei voi kertoa esimerkiksi virtsatulehduksen aiheuttamasta kivusta sukupuolielimissä, ainakaan ilman häpeän tunnetta (Kihlström, 2020).

Heteronormatiivisuus vaikuttaa myös kehoitsetuntoon negatiivisesti. Heteronormatiivisuus tarkoittaa normia, jonka mukaan ihmiset jakautuvat kahteen vastakkaiseen, toisiinsa vetoa tuntevaan sukupuoleen ja tästä syystä heteroseksuaalisuus nähdään muita seksuaalisia suuntautumisia normaalimpana ja toivotumpana (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos [THL], 2022). Sateenkaariperheet eli

perheet, joissa yksi tai useampi vanhemmista kuuluu seksuaali- tai sukupuoli-
hemmistöön, kohtaavat edelleen syrjintää ja eriarvoisuutta, joka väistämättä hei-
jastuu lasten kokemukseen itsestä (Surtees & Gunn, 2010). Ahtaat sukupuoli-
roolit ja sukupuolen näkeminen kahtiajakoisena tyttö-poika-asetelmana voivat vai-
kuttaa kehoitsetunnon kehittymiseen negatiivisesti ja ohjata lapsia tietynlaiseen,
pahimmassa tapauksessa itselle sopimattomaan ja epämukavaan muottiin.

Sukupuoli ja seksuaalisuus ovat tärkeitä kehoitsetuntoon vaikuttavia te-
kijöitä. Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvät aiheet nousevat usein keskus-
teluun silloin, kun joku lapsista ei identifioitu tytöksi tai pojaksi tai lapsi haluaa
keskustella muista suhdemuodoista kuin heterosuhteista (Robinson, 2005). Täl-
löin on erityisen tärkeää kiinnittää huomiota siihen, millä tavoin sukupuolen ja
seksuaalisuuden moninaisuudesta puhutaan, koska nämä keskustelut ovat lap-
sille suunnannäyttäjiä siinä mikä on hyväksyttävää ja mikä väärin tai paheksut-
tavaa (Robinson, 2005). Tietoisuus sekä sukupuolen että seksuaalisuuden moni-
naisuudesta on varhaiskasvatuksen ammattilaisille äärimmäisen tärkeää, jotta
sukupuoliroolit eivät vaikuttaisi negatiivisesti lapsen toimijuuteen tai kehoitse-
tuntoon (Rantala & Heikkilä, 2019).

3 LASTENKIRJALLISUUS

3.1 Lastenkirjallisuuden määrittelyä

Lastenkirjallisuuden käsite on hyvin moniulotteinen ja jatkuvassa muutoksessa (Mustola, 2014). Moniulotteisuutta luo jo itsessään se, että käsitteitä lapsi ja kirjallisuus voi olla haastavaa aukottomasti määrittellä (Mustola, 2014, s. 10). Käsitys lapsuudesta on pitkälti aikakauteen ja yhteiskuntaan kietoutunutta ja on jatkuvassa liikkeessä maailman muuttuessa. Yhdistyneiden Kansakuntien Lasten Oikeuksien sopimuksessa lapsi määritellään alle 18-vuotiaaksi henkilöksi (Yhdistyneet Kansakunnat [YK], 1989). Näin ollen lastenkirjallisuuteen voidaan katsoa toisinaan kuuluvaksi myös nuortenkirjallisuus (Voipio & Laakso, 2017, s. 3). Lastenkirjallisuutta voidaan käyttää eräänlaisena sateenvarjogenrenä, jonka alle voidaan sijoittaa esimerkiksi kertomakirjallisuus, runous ja draamakirjallisuus (Mustola, 2014, s. 16). Näitä genrejä voidaan jakaa edelleen alaluokkiin. Kertomakirjallisuuden merkittävimpiä alalajeja ovat eepos eli laaja, runomuotoinen, kertova runoelma, romaani, ja novelli (Steinby, 2013, s. 59). Muita lajeja ovat satu, kansansatu ja legenda eli kertomus pyhimyksen elämästä. (Steinby, 2013, s. 59.) Jokaisella näillä genreillä on oma tärkeä tehtävänsä lapsen kasvun tukemisessa.

Lastenkirjallisuuden lukijakunnan ikäjakama on melko laaja: esimerkiksi taaperoikäinen ajatellaan erilaisena lukijana verrattuna leikki-ikäiseen tai kouluikäiseen lukijaan (Voipio & Laakso, 2017, s. 3). Lastenkirjallisuuden lukijakunnan iän tarkka määrittely on yhtäältä ainutlaatuista, sillä tällä hetkellä muita tällä tavoin tietyille ikäryhmille suunnattuja genrejä ei ole olemassa, kuten keski-ikäisten tai vanhusten kirjallisuus. Toisaalta tästä syystä voidaan nostaa esiin se, kuinka lastenkirjallisuutta on myös miltei mahdotonta määrittellä tai analysoida tarkasti (Nodelman 2008, s. 146–147). Huomio voidaan kiinnittää myös siihen, kenelle lastenkirjat on suunnattu eli lapsille (Mustola, 2014, s. 10), mutta myös aikuiset lukevat lastenkirjoja ja lapset aikuisille suunnattuja kirjoja. Tästä syystä ei voida sanoa varmasti lastenkirjallisuuden suunnatun vain ja ainoastaan lapsille (Heikkilä-Haluttunen, 2015, s. 185).

Lastenkirjallisuuden määrittelyä varjostaa lisäksi aikuislähtöisyys (Mustola, 2014). Useimmissa tilanteissa aikuinen toimii lastenkirjallisuuden hallitsijana eli kirjoittajana, julkaisijana ja arvioijana (Mustola, 2014, s. 16). Hän toimii toisinaan myös luettavan kirjan valitsijana, ja vaikuttaa näin suurelta osin siihen, millaista lastenkirjallisuutta lasten käsiin päätyy (Mustola, 2014, s. 16). On myös pantu merkille, että lastenkirjat sisältävät usein kirjailijan välittämää maailmankuvaa ja asennekasvatusta ja tätä voi olla lukijan haastavaa havaita (Heikkilä-Halttunen, 2015, s. 187). Kaikesta tästä voidaan huomata, että lastenkirjallisuus vaikuttaisi siis kietoutuvan monimutkaisella tavalla aikuisuuteen ja lapsuuteen, aikaan ja paikkaan (Mustola, 2014, s. 13). Moninäkökulmainen lastenkirjallisuuden tarkastelu onkin tärkeää, jotta voidaan saavuttaa laaja ja monipuolinen kuva lastenkirjallisuuden luonteesta (Mustola, 2014).

3.2 Kuvakirjat

Tässä tutkimuksessa rajaamme lastenkirjallisuuden tarkastelun kuvakirjoihin. Samoin kuten lastenkirjallisuudesta, myöskään kuvakirjojen määritelmästä ei ole yksimielisyyttä (Heinimaa, 2001, s. 142), sillä yksiselitteiset ja sisällölliset kriteerit kuvakirjan määrittelykseen uupuvat (Rhedin, 2001, s. 12). Yksinkertaisimmillaan kuvakirjaksi voidaan määritellä teos, joka sisältää paljon kuvia ja jossa kuvilla on laadullisesti ja sisällöllisesti tärkeä tehtävä (Mikkonen, 2005, s. 330). Kirja, jossa jokaisella aukeamalla on ainakin yksi kuva, on usein myös helppo määritellä kuvakirjaksi (Mikkonen, 2005, s. 330). Voidaan ajatella, että vasta kun kuvilla on merkittävästi tekstiä laajentava tehtävä, se tekee kuvasta kuvakirjan (Mikkonen, 2005, s. 330).

Kuvat antavat kirjoitetulle tekstille visuaalisen muodon ja tuovat tekstiä ikään kuin todeksi sekä helpottavat kirjan seuraamista (Mikkonen 2005, s. 330). Sekin on kuitenkin tapauskohtaista, milloin voidaan puhua vain kirjan kuvituksesta eli kuinka monelta aukeamalta kuvat voivat puuttua, että kirja voidaan luokitella joksikin muuksi kuin kuvakirjaksi (Mikkonen, 2005, 330). Määrittelyn haastavuuteen liittyy se, että kuvakirjan voidaan kuvata olevan kuvataiteen

ja kirjallisuuden rajatapaus sekä näiden yhdistelmä (Mikkonen, 2005, s. 329). Kuvakirjan, kuvitetun kirjan ja kirjan kuvituksen välillä ei ole myöskään selvää eroa (Mikkonen, 2005, s. 330).

Ruotsalainen tutkija Ulla Rhedin on väitöskirjassaan määritellyt kuvitetut kirjat kolmeen ryhmään: eepinen kuvakirja, laajennettu kuvakirja ja alkuperäinen kuvakirja (Rhedin, 1992, s. 86–126; Heinimaa, 2001, s. 143, mukaan). Eepinisen kuvakirjan (*den episka bilderboken*) kuva selventää tekstiä ja kuvaa tarinan tärkeitä kohtia (Rhedin, 2001, s. 83). Laajennetussa kuvakirjassa (*expanderande bilderboken*) kuvat kertovat tarinasta jotain lisää ja laajentavat sitä, kun tekstiä on vähän (Rhedin, 1992, s. 86–126; Heinimaa, 2001, s. 143, mukaan). Alkuperäinen kuvakirja (*genuina bilderboken*) sisältää tekstin ja kuvan kiinteän vuorovaikutuksen eikä niitä voi erottaa toisistaan, kirjan taitto vaikuttaa myös kokonaisilmaisuun (Rhedin, 1992, s. 86–126; Heinimaa, 2001, s. 143, mukaan). Kuvakirja eroaa muusta lastenkirjallisuudesta erityisesti siten, ettei aikuisten kirjallisuudesta löydy selkeästi jäljiteltävissä olevaa kirjallisuuskategoriaa (Rhedin, 2001, s. 23). Kuvakirjaa genrenä voidaan täten pitää enemmänkin tietynlaisena esikuvana joillekin aikuisille suunnatuille kirjoille kuin jäljittelijänä (Rhedin, 2001, s. 23).

3.3 Lastenkirjallisuuden merkitys lapsen kasvulle ja kehitykselle

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 velvoittavat varhaiskasvatuksen ammattilaisia antamaan lapsille tutustuttavaksi monipuolisesti lastenkirjallisuutta sekä rikkaita ja vaihtelevia tekstejä (OPH, 2018, s. 42). Lastenkirjallisuuden ja lukemisen mukanaan tuomat hyödyt ovat myös tutkittuja ja tiedettyjä (Lerkkanen ym., 2018). Siitä huolimatta Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen eli Karvin raportin mukaan varhaiskasvatuksessa vain puolet varhaiskasvatuksen henkilöstöstä lukee päivittäin kirjoja, jotka sisältävät rikasta kieltä (Kansallinen koulutuksen arviointikeskus [Karvi], 2020, s. 23). Karvin raportissa ohjataan kiinnittämään enemmän huomiota ‘rikkaan kielellisen ympäristön päivittäiseen tarjoamiseen ja kokemusten järjestämiseen kaikille lapsille’ erityisesti kirjallisu-

den avulla (Karvi, 2020, s. 23). Vanhemman tai muun läheisen aikuisen, esimerkiksi varhaiskasvatuksen ammattilaisen esimerkillä ja asenteella lukemista kohtaan on merkitystä, sillä se vaikuttaa siihen kiinnostuuko lapsi kirjallisuudesta ja näyttäytyykö lukeminen hänelle positiivisessa valossa (Lerikkanen ym., 2018).

Lukemisella on lapsen kasvulle ja kehitykselle monia myönteisiä seurauksia. Lerkkasen ym. (2018) tutkimuksen mukaan yhteinen ääneen lukeminen keskustellen kirjan sisällöistä lisää lapsen sanavarastoa ja kehittää tarkkaavaisuutta sekä keskittymiskykyä. Lukuhetket ovat vuorovaikutteisia tilanteita, joissa voidaan yhdessä keskustella kirjoista nousseista aiheista, esimerkiksi kehotunnekasvatukseen tai kehoitsetuntoon liittyvistä teemoista. Vuorovaikutus on myös kielen oppimisen perusedellytys ja edellä mainitut tilanteet mahdollistavat kielenoppimista esimerkiksi tuomalla tutuksi kielen rakenteita ja innostamalla lapsia lukuharrastuksen pariin (Heikkilä-Halttunen, 2015, s. 117). Lisäksi esimerkiksi kuvakirjoja tutkimalla taito tulkita kuvaa ja sen visuaalisia elementtejä kehittyy (Heinimaa, 2001, s. 161).

Lastenkirjallisuuden laaja tarkastelu kehittää lisäksi lasten monilukutaitoa, joka on tärkeä taito muuttuvassa maailmassa (OPH, 2014, s. 18). Monilukutaito-sivuston (2017) mukaan monilukutaito mahdollistaa täysivaltaisen osallisuuden ja vastuullisen osallistumisen, jotka ovat jokaisen oikeuksia. Satujen ja tarinoiden ääneen lukemista voidaan verrata leikkiin, jossa lapsella on mahdollisuus käyttää mielikuvitustaan (Heikkilä-Halttunen, 2015, s. 97). Klassinen hyvän ja pahan vastakkainasettelu saduissa opettaa lapselle moraalia, ja vanhat satuklassikot ja eri kulttuureista olevat sadut edistävät kansainvälisyyskasvatusta ja historian tuntemusta (Heikkilä-Halttunen, 2015, s. 98–99). Lasten on lastenkirjallisuuden avulla myös mahdollista harjoitella esimerkiksi tunnetaitoja, kuten empatiakykyä, tunteiden hallintaa ja ongelmanratkaisutaitoa (Heikkilä-Halttunen, 2015, s. 101.) Samoin lastenkirjallisuuden avulla voidaan käsitellä ja harjoitella myös muita lapsen elämää koskettavia taitoja. Kirjat voivat myös toimia tässä roolissa lapselle haastavissa tilanteissa. Niitä voi hyödyntää esimerkiksi läheisen kuolemaan, vanhempien eroon tai seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvien

tunteiden käsittelyssä tarjoten vertaistukea ja samaistumispintaa (Heikkilä-Haltunen, 2015, s. 52–58). Kirjat saattavat myös auttaa käsittelemään ikävää kokemusta lohduttaen ja muistuttaen esimerkiksi turvallisuuden tunteesta (Heikkilä-Haltunen, 2015, s. 52–58).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa tarkastelemme, mitä kehoitsetuntoon vaikuttavia teemoja esiintyy vuoden 2010 jälkeen ilmestyneissä lasten kuvakirjoissa. Tutkimuksen yleisenä tavoitteena on selvittää tarjoavatko lastenkirjat mahdollisuuden käsitellä kehotunnekasvatukseen linkittyviä aiheita erityisesti kehoitsetunnon näkökulmasta. Tutkimuskysymyksemme on siis:

1. *“Millaisia kehoitsetuntoon vaikuttavia teemoja esiintyy vuoden 2010 jälkeen ilmestyneissä lasten kuvakirjoissa?”*

4.2 Tutkimuksen lähestymistapa

Tutkimuksemme edustaa kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta. Laadullisen tutkimuksen luonne saa usein määritelmänsä peilattuna kvantitatiiviseen eli määrälliseen tutkimukseen (Eskola & Suoranta, 2014, s. 13). Laadullisen tutkimuksen tunnusmerkistöön kuuluu pyrkimys ymmärtää tutkittavaa ilmiötä syvällisesti ja yksityiskohtaisesti, ei niinkään tilastollinen yleistettävyys (Patton, 2002, s. 13–14). Laadullisen tutkimuksen voidaan sanoa olevan empiiristä tutkimusta eli tutkimusta, jossa korostuvat havainnot tutkimuskohteesta sekä havainnoista johtuva analyysitapa ja argumentointi (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 27). Tässä tutkimuksessa tavoitteenamme on tutkimuskysymyksen valossa perehtyä siihen, miten kehitsetuntoa tukevia teemoja ilmennetään lastenkirjallisuudessa, ja näitä havaintojamme tarkastelemalla ja analysoimalla pyrkiä saamaan kattavaa kuvaa tutkittavasta aiheesta.

Tutkimuksemme pohjautuu fenomenologis-hermeneuttiseen tieteenfilosofiaan (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 39). Hermeneutiikassa pidetään tärkeänä tulkinnoissa tutkijan subjektiivisuuden huomioonottamista ja sen ymmärtämistä (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 40). Myös fenomenologiassa pyritään näkemään tutkittava ilmiö ilman ennakko-oletuksia tutkittavan ilmiön luonteesta (Eskola &

Suoranta, 2014, s. 147). Tässä tutkimuksessa pyrimme ymmärtämään, mitkä teemat vaikuttavat kehoitsetuntoon lasten kuvakirjoissa. Ymmärtäminen on aina tulkintaa ja ymmärtämisen pohjalla vaikuttaa aiemmin ymmärretyt asiat (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 40).

4.3 Tutkimusaineisto ja sen keruu

Käytimme tutkimuksessa aineistona viittä vuoden 2010 jälkeen ilmestynyttä lasten kuvakirjaa. Aineiston muodostivat harkinnanvaraisesti valitut teokset, jotka olivat arviomme tai kirjalle annetun ikäsuosituksen mukaan suunnattu alle kouluikäisille lapsille. Valitsimme tutkimusaineistoksi juuri nämä kirjat, koska kirjoissa keskeisessä roolissa olivat oma keho ja siihen liittyvät ajatukset ja tunteet. Kaikki tutkimusaineistoomme valitsemamme kirjat linkittyvät kehotunnekasvatuksen tukemiseen päiväkodissa ja kotona, sillä suurin osa kirjoista oli listattu joko Keho on leikki -seksuaalikasvatusoppaassa listaukseen ”Kirjallisuutta ja lasten kuvakirjoja” (Ingman-Friberg & Cacciatore, 2016, s. 286–288) tai Väestöliiton julkaisemassa kirjalistassa ”Laaja kirjalista kehotunnekasvatuksen tueksi” (Väestöliitto, 2020). Yksi kirjoista oli löydettävissä Keski-kirjastojen sivuilta hakulausekkeella ”lastenkirjallisuus AND keho”. Saimme myös tutkimusaineiston keräämiseen vinkkejä kirjaston henkilökunnalta. Tutkimusaineistomme kirjat löytyivät kaikki Keski-kirjaston valikoimasta ja ovat täten siis helposti kaikkien kasvattajien ja aiheesta kiinnostuneiden saatavilla. Perustelemme myös tällä aineiston kirjojen valintaa.

Perustelemme aineistona käytettyjen kirjojen ikää sillä, että kirjat ovat suhteellisen uusia ja näin ollen voidaan olettaa niiden pohjaavan nykyaikaiseen tietoon lapsen seksuaalisuudesta, toisin kuin vanhemmissa tätä aihepiiriä käsittelevissä kirjoissa. Aineistoa kootessamme teimme huomion siitä, että suomenkielisten kehotunnekasvatusta käsittelevien lastenkirjojen määrä on kasvanut vuoden 2010 jälkeen. Ennen vuotta 2010 julkaistuissa suomenkielisissä lapsille

suunnatuissa teoksissa pääpaino näyttäisi olevan lisääntymisessä ja sen tarkastelussa lapsen näkökulmasta. Havainto tehtiin jo mainittujen kirjallistojen (kts. Ingman-Friberg & Cacciatore, 2016; Väestöliitto, 2020) sekä kirjaston tietokannan hakusanojen seksuaalikasvat* ja lastenkirj* perusteella. Kirjoja, jotka käsittelevät tarkemmin esimerkiksi kehoitsetuntoa ja sen tukemista, on hyvin niukasti saatavilla.

Suoritimme aineiston valinnassa harkinnanvaraista otantaa, sillä tavoitteena oli, että aineisto vastaisi mahdollisimman hyvin tutkimuskysymykseen. Tietyn tutkittavan ilmiön osalta ei ole tarkoituksenmukaista toteuttaa satunnaista otantaa, vaan järkevintä on valita ne tutkittavat, jotka täyttävät tutkimuksen kannalta sopivat tunnusmerkit (Eskola ja Suoranta, 2014, s. 18). Näin ollen päädyimme valitsemaan kuvakirjoja, joiden keskeiset teemat voitiin nähdä sopivan WHO:n seksuaalikasvatuksen jakoon. Asiakirja toimi osaltaan teoreettisena pohjana tälle tutkimukselle (kts. WHO ja BZga, 2010). Rajasimme aineiston kuvakirjoihin, sillä kuvakirjat mahdollistavat kirjan mielekkään tarkastelun esimerkiksi pienimmille, lukutaidottomille lapsille.

Valitsimme tutkimusaineistoksi viisi kuvakirjaa, koska tämä määrä olisi sopiva antamaan kattavaa kuvaa kehotunnekasvatuksesta ja kehoitsetuntoon vaikuttavista teemoista. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston määrän sijaan tärkeämpää onkin aineiston laatu ja aineiston tarkka tutkiminen (Patton 2002, 230). Tärkeää on tutkijana myös tuntea tutkimusaineisto hyvin (Eskola & Suoranta 2014, 65).

Tutkimusaineistomme koostui seuraavista viidestä kuvakirjasta:

- 1) Pierre Wintersin kirjoittamassa ja Eline van Lindenhuisenin kuvittamassa teoksessa *Minä päästä varpaisiin* (2010) kuljetaan kirjan päähenkilöiden Lauran ja Samin matkassa käsitellen muun muassa kehon osia, aisteja ja tunteita.
- 2) Maaret Kallion ja Susanna Ruuhilahden kirjoittamassa ja Minna Kähkösen kuvittamassa teoksessa *Onnikujan kaverukset ja suuri PRÖÖT!* (2014) Onnikujan kaverukset tutustuvat monesta eri näkökulmasta omaan kehoon ja sen rajoihin.

3) Mary Hoffmanin kirjoittamassa ja Ros Asquithin kuvittamassa teoksessa *Meidän ja muiden kehot* (2016) käsitellään tietokirjan tyyllisesti muun muassa ihmiskehoa, sen kehitystä ja vaiheita syntymästä kuolemaan.

4) Raisa Cacciatoren ja Susanna Ingman-Fribergin kirjoittamassa ja Osmo Pennan kuvittamassa teoksessa *Pipunan ikioma napa* (2019) seurataan Pipunaa, joka menee ystäviensä kanssa kesäkerhoon, jossa nousee esille erilaisia kehoon liittyviä tuntemuksia. Kirjassa käsitellään muun muassa kosketusta ja siihen liittyviä sääntöjä sekä oman ja toisen kehon arvostamista ja suojaamista. Otsikon sitaatti ”Ikioma massu on hyvä eikä hassu” on *Pipunan ikioma napa* -kirjasta.

5) Priddy Booksin julkaisemassa ja Alma Jylhän suomentamassa teoksessa *Oma keho* (2021) käsitellään kehoa terveydellisestä näkökulmasta kurkistuskuvien avulla ja kerrotaan, miten lukija voi pitää huolta omasta kehostaan.

Kirjojen tarkemmat tiedot ja juonikuvaukset löytyvät liitteistä (Liite 1).

4.4 Aineiston analyysi

Tässä tutkimuksessa aineiston analyysitapa on teoriaohjaava sisällönanalyysi. Sisällönanalyysi on tekstin analyysia, jonka avulla rajattua dokumenttia on mahdollista kuvailla sanallisesti (Tuomi & Sarajärvi 2018, s. 117–119). Esimerkiksi tutkimusaineistona oleva kirjallisuus voidaan mieltää dokumentiksi (Tuomi & Sarajärvi 2009, s. 103), miten tehtiin tässä tutkimuksessa. Tutkimusaineistomme kuvakirjoissa kuvat olivat suuressa roolissa, joten toteutimme myös niille sisällönanalyysin. Teoriaohjaavalla analyysillä tarkoitetaan sitä, että teoria toimii analyysin apuna, mutta analyysi ei pohjaudu suoraan teoriaan, kuten teorialähtöisessä analyysitavassa (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 109–110). Teoriaohjaavasta analyysistä voidaan tunnistaa aikaisemman tiedon vaikutus ja analyysi sisältääkin näin usein sekä aineistolähtöisen että teorialähtöisen analyysin piirteitä (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 109–110).

Teoriaohjaavan lähestymistavan valintaa voi myös perustella teoksen tulkintaan liittyvillä ominaispiirteillä. Teoksen tulkinta tapahtuu suurilta osin hermeneuttiselta pohjalta, jossa korostuu enemmänkin kirjallisuuden ja maailman

esiteoreettinen ymmärrys kuin tietty säännöstö tai teoreettinen käsitteistö (Steinby, 2013, s. 35). Tosin tarkastelun taustalla on lähes aina myös teoreettisia lähtöajatuksia ja teoreettisia käsitteitä (Steinby, 2013, s. 35). Tässäkin tutkimuksessa omaa kirjallisuuden tarkasteluamme ohjaa kehoitsetunnon ja kehotunnekasvatuksen teoreettinen viitekehys.

Teoriaohjaavan analyysin päättelyn logiikasta puhuttaessa on usein kyse abduktiivisesta päättelystä eli tutkijan ajattelussa vaihtelevat aineistolähtöisyys ja valmiit teoreettiset mallit, joita tutkija pyrkii yhdistelemään (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 110). Analyysin alussa on tyypillistä edetä aineistolähtöisen päättelyn keinoin eli etsiä aineistosta esimerkiksi tutkimuksen kannalta olennaisia ilmaisuja tai teemoja, ja myöhemmin hyödyntää myös deduktiivisen päättelyn keinoja eli analysoida tietoa tutkimuksen viitekehysten läpi (Patton, 2002, s. 453). Esimerkiksi tässä tutkimuksessa teoreettisessa viitekehyksessä käsitelimme kehoitsetuntoa sekä siihen liittyviä aiheita ja keinoja, joilla kehoitsetuntoa voidaan tukea. Tämä tarkastelu ohjasi analyysivaiheessa teemoittelua ja abstrahointia eli käsitteellistämistä.

Pyrimme tässä tutkimuksessa tuottamaan kuvauksen teemoista, jotka vaikuttavat kehoitsetuntoon lasten kuvakirjoissa sanallisessa tiivistetyssä ja mahdollisimman selkeässä muodossa. Tiivistämisessä aineiston sisältämän informaation tarkoitus ei ole kadota, vaan päinvastoin – tiivistäminen kasvattaa informaatiota, kun laaja kokonaisuus saadaan tiivistettyä selkeään muotoon (Eskola & Suoranta 2014, s. 138). Valitsimme tutkimukseen harkinnanvaraisesti sitaatteja ja kuvia analyysin ja tuloksien konkretisoimiseksi ja selkeyttämiseksi.

Analyysivaiheessa edettiin aluksi aineistolähtöisesti lukemalla läpi aineistoa useaan kertaan tekstiin keskittyen. Analyysiyksiköt valittiin tutkimuskysymyksen pohjalta. Analyysiyksikkö voi olla esimerkiksi yksittäinen sana, lause, lauseen osa tai useamman lauseen kokonaisuus (Tuomi & Sarajärvi 2018, s. 108). Kuvien ollessa tärkeässä roolissa myös kuvat ja niissä esiintyvät teemat voidaan mieltää analyysiyksiköiksi. Kävimme analyysiprosessissa ensimmäisenä läpi kirjojen tekstisisältöä, joten näistä syistä voidaan sanoa tekstin olevan pääosassa tässä tutkimuksessa. Käyttämämme analyysiyksiköt olivat kokonaisia lauseita

tai useamman lauseen kokonaisuuksia. Näin tekstin ja kuvien perimmäinen tarkoitus avautui selkeämmin ja teemoittelu oli helpompaa kuin jos analyysiyksikkö olisi ollut esimerkiksi pelkkä sana.

4.4.1 Tekstin ja kuvien analyysi

Aloitimme analyysin tarkastelemalla tutkimusaineiston kirjojen tekstiä tutkimuskysymyksen valossa. Tässä vaiheessa luimme tekstiä ja katsoimme kuvia ilman ennakko-oletuksia jakamatta niitä suoraan positiivisiin tai negatiivisiin ilmaisiin. Nostimme tekstistä esiin lainauksia, joissa käsiteltiin kehoitsetuntoon liittyviä ja vaikuttavia aiheita. Lainaukset asetettiin taulukkomuotoon. Käytimme tässä vaiheessa kokonaiskuvan hahmottamiseksi tekstilainauksille vain yhtä taulukkoa emmekä eritelleet siihen tekstilainauksien positiivisuutta tai negatiivisuutta. Tämän jälkeen lainaukset pelkistettiin eli redusoitiin.

Taulukon pelkistettyjä ilmauksia tarkasteltiin tutkimuskysymyksen valossa. Aineistosta nostetut pelkistetyt positiiviset ja negatiiviset tekstilainaukset jaettiin alaluokkiin. Analyysin alussa positiiviset ja negatiiviset lainaukset olivat samassa taulukossa kokonaiskuvan hahmottamisen helpottamiseksi, mutta ne jaettiin myöhemmin omiin taulukoihinsa. Alaluokkia muodostettaessa alettiin toteuttaa teemoittelua. Teemoittelun tavoitteena on nostaa esiin tutkimusongelmaa valottavia teemoja ja vertailla niiden esiintymistä aineistossa (Eskola & Suoranta 2014, s. 175–176).

Tässä tutkimuksessa teoria ohjasi myös kuville tehtyä sisällönanalyysia. Kuville tehtävää sisällönanalyysia voidaan kutsua myös visuaaliseksi sisällönanalyysiksi (Seppänen 2015, s. 144). Visuaalisessa analyysissa tärkeää oli ottaa huomioon se, että kuvat ovat aina esityksiä, eli representaatioita, jostakin ja tätä termiä olisikin hyvä käyttää analysoidessa tieteellisesti kuvallisia dokumentteja (Seppänen 2015, s. 77). Kuvia voi analysoida eri näkökulmista; kuvien voidaan ymmärtää kuvien heijastavan todellisuutta tai rakentavan sitä (Seppänen 2015, s. 78). Mielestämme tässä tutkimusaineistossa kuvat pääsääntöisesti tukivat tekstiä ja näin ollen heijastivat tekstistä välittyvää todellisuutta.

Käytännössä visuaalinen sisällönanalyysi toteutettiin niin, että kuvien kohdalla katsoimme aineiston kuvat läpi useaan otteeseen pohtien niitä tutkimuskysymyksen valossa ja kirjoitimme poimitut havainnot toteavaan tekstimuotoon tekstilainauksien kanssa samoihin taulukoihin. Taulukoihin listattiin kuvista sekä positiivisia että negatiivisia havaintoja. Kuvia ja tekstiä myös peilattiin toisiinsa ja samalla kuvista pyrittiin löytämään aiheen kannalta keskeisiä yksityiskohtia. Tässä kohtaa huomasimme, että kuvista tehdyt havainnot sopivat jo tekstianalyysin vaiheessa hahmoteltuihin positiivisiin ja negatiivisiin alaluokkiin. Tämän jälkeen aloimme hahmotella positiivisia ja negatiivisia ylä- ja pääluokkia tekstilainauksen ja kuvahavaintojen pohjalta. Positiiviset ja negatiiviset alaluokat yhdistyivät siis tästä edelleen ylä- ja pääluokkiin eli kehoitsetuntoon vaikuttaviin teemoihin (Taulukko 1 & Taulukko 2). Aineistoista muodostui yhteensä kuusi pääluokkaa: kehotietämys, kehosuhde, tunnetaidot, turvataidot, läheisyys ja mielihyvä sekä moninaisuus.

Taulukko 1.

Esimerkki yhden positiivisen alaluokan muodostumisesta.

<i>Alkuperäinen ilmaus</i>	<i>Pelkistetty ilmaus</i>	<i>Alaluokka</i>	<i>Yläluokka</i>	<i>Pääluokka/Teema</i>
<p>“Kaikki paikat ovat tärkeitä ja hyviä” “Keho koostuu monista osista, jotka hoitavat yhdessä tärkeitä toimia”</p> <p>“Ole oma itsesi” “Se on OK - ole vain oma itsesi” “Meissä kaikissa on paljon samaa, mutta silti jokainen on oma erityinen itsensä”</p> <p>“Itsensä tutkiminen on tosi tärkeää!” *Kuvissa lapset kurkkivat housunkauluksesta sisään*</p> <p>“Oli tosi hyvä, kun sanoit heti, että et halua, että sinua kosketaan” *Kuvassa lapsi huutaa lähestyvälle koiralle “EI”*</p> <p>“Täytyy muistaa, että jokainen saa itse päättää haluaako olla mukana [leikissä] vai ei” “- - jos ei tunnu kivalta, pitää lähteä pois ja kertoa aikuiselle - -”</p> <p>*Kuvassa lapsi tekee alasti kuperkeikkoja kotona. Vanhemmat katsovat hyväksyvästi hymyillen.* “Vau mikä saunajumppa, äiti ihastelee.”</p> <p>*Kuvassa opettaja hymyilee lapsille hyväksyvästi sen jälkeen, kun he ovat tutkineet intiimialueitaan*</p>	<p>Kaikkien ruumiinosien samanarvoisuus</p> <p>Omana itsenä olemiseen kannustaminen</p> <p>Kannustaminen oman kehon tutkimiseen</p> <p>Kannustaminen omien rajojen pitämiseen</p> <p>Aikuinen kannustaa lasta kehollisesti ja sanallisesti</p>	Kannustaminen	Aikuisen myönteinen suhtautuminen lapsen kehoon	Kehosuhde

Taulukko 2.

Esimerkki yhden negatiivisen alaluokan muodostumisesta.

<i>Alkuperäinen ilmaus</i>	<i>Pelkistetty ilmaus</i>	<i>Alaluokka</i>	<i>Yläluokka</i>	<i>Pääluokka</i>
<p>Poika on laittanut kätensä suun eteen ja tyttö osoittaa naureskellen toista poikaa, jolla on naamassaan punaisia näppyliitä sanoen: “Haha! Näppynaama!”. Toinen vastaa tuiman näköisenä: “Se on vesirokkoa.”</p> <p>Kiharahiuksinen tyttö kehuu itseään täydelliseksi. Toinen lapsi/aikuinen vastaa: “Etkä ole. Pääsi on pörrössä!”</p>	<p>Toisen ulkonäön pilkkaaminen</p> <p>Toisen kehotunteen mitätöinti</p>	Toisen ulkonäön mitätöinti	Negatiivinen suhtautuminen kehoihin	Kehosuhde

4.4.2 Analyysin loppuvaihe

Analyysin helpottamiseksi analyysin loppupuolella yhdistimme aineiston positiivisten tekstilainauksien sekä kuvahavaintojen perusteella luodut taulukot yhdeksi taulukoksi (Liite 2). Sama toteutettiin negatiivisille tekstilainauksille ja kuvahavainnoille (Liite 3). Tämän jälkeen koostimme vielä yhden laajan taulukon, jossa olivat näkyvissä kaikki muodostuneet alaluokat, yläluokat sekä pääluokat eli kehoitsetuntoon vaikuttavat teemat. Tässä taulukossa merkitsimme positiiviset tekijät mustalla värillä ja negatiiviset tekijät sinisellä värillä tulkinnan helpottamiseksi (Liite 4).

Positiiviset ja negatiiviset teksti- ja kuvahavainnot yhdistävän taulukoinnin jälkeen kokonaisuuden hahmottaminen, teemoittelu ja luokkien yhdisteleminen oli selkeämpää ja helpompaa. Kirjojen tekstien ja kuvien analyysien pohjalta tehtyjen taulukkojen yhdistyessä ala- ja yläluokkien sisältö ja nimet muuttuivat jonkin verran, mutta pääsääntöisesti luokat limittyivät toisiinsa. Taulukoiden pääluokat yhdistyivät toisiinsa eikä pääluokkia ollut tarpeen uudelleen nimetä. Kehoitsetuntoon vaikuttavat teemat siis muodostuivat samoiksi sekä tekstiä että kuvia tulkitessa.

Abstrahointiprosessin aikana ja analyysin loppua kohti toimimme analyysia ohjaavaksi ajatukseksi teoreettisessa viitekehyksessä mainitun WHO:n seksuaalikasvatuksen jaon ja kehoitsetuntoon vaikuttavia seikkoja tarkasteltiin näiden teemojen valossa. Abstrahoinnissa muodostettujen pääluokkien eli kehoitsetuntoon vaikuttavien teemojen voitiinkin nähdä sisältyvän WHO:n seksuaalikasvatuksen jakoon. Kehoitsetunnon kehitykseen vaikuttavien teemojen sisällöt (alaluokat ja yläluokat) muodostuivat siis aineistolähtöisesti, mutta lopullisten pääluokkien eli kehoitsetuntoon vaikuttavien teemojen muodostumista ohjasi teoria.

Pääluokat kuvaavat teemoja, joilla voitiin nähdä olevan vaikutusta kehoitsetuntoon (Taulukko 3). Pääluokat voitiin joissain tapauksissa jakaa positiivisiin ja negatiivisiin yläluokkiin, jotka kuvaavat kehoitsetuntoon positiivisesti tai negatiivisesti vaikuttavia tekijöitä (Taulukko 3).

Taulukko 3

Esimerkki kehosuhde-pääluokan muodostumisesta

Positiivinen alaluokka	Positiivinen yläluokka	Pääluokka/ Teema
<ul style="list-style-type: none"> -Myönteinen suhtautuminen omaan ja muiden kehoihin -Rohkeus ja ylpeys omasta kehosta -Kannustaminen -Kehuminen -Kehoja arvostava puhe -Kehon toimintojen normalisoiminen 	Kehomyönteisyys Aikuisen myönteinen suhtautuminen lapsen kehoon	Kehosuhde
Negatiivinen alaluokka	Negatiivinen yläluokka	
<ul style="list-style-type: none"> -Toisen ulkonäön haukkuminen -Toisen mitätöinti -Toisen ulkonäöstä huomauttelu -Vauvojen esittäminen negatiivisessa valossa -Kehojen vertailu -Vastakkainasettelujen luominen 	Negatiivinen suhtautuminen kehoihin	

Analyysin lopussa kvantifioimme aineiston. Kvantifiointi tarkoittaa, että aineistosta lasketaan, kuinka monta kertaa tietty asia esiintyy tutkimusaineistossa, ja täten kvantifioinnin voidaan nähdä tuovan laadullisen aineiston tulkintaan erilaista näkökulmaa (Tuomi & Sarajärvi 2009, s. 120). Kvantifioinnin avulla selvitimme, kuinka monta kertaa analyysivaiheessa muodostamamme pääluokat esiintyvät tutkimusaineistossa. Sen jälkeen erotimme ja laskimme vielä kehoitsetuntoon sekä positiivisesti että negatiivisesti vaikuttavat tekijät. Kvantifiointi toteutettiin etenemällä kirja kerrallaan tarkastelemalla erikseen tekstiä ja kuvia, ja peilaamalla niitä jo kerättyihin havaintoihin aineistosta. Havaintojen määrä kirjattiin ylös Excel-taulukkoon ja lopuksi laskettiin vielä yhteen. Kvantifioinnin tuloksista tuloksista luotiin pinottu pylväskaavio (kts. Tulokset-osio).

4.5 Eettiset ratkaisut

Laadullisen tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta arvioitaessa nousevat esiin usein kysymykset koskien totuutta ja objektiivisuutta (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 158). Tarkastaessa objektiivisuutta ja siihen liittyviä ongelmia, on syytä erottaa toisistaan havaintojen puolueettomuus ja luotettavuus (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 160). Puolueettomuus nousee esille silloin, kun pohditaan tutkijan vaikutusta aineiston tulkinnassa, esimerkiksi suodattuuko aineisto (*tiedonantajan kertomus*) tutkijan oman kehyksen läpi eli vaikuttaako sen tulkintaan tutkijan sukupuoli, ikä, uskonto, poliittinen asenne, kansalaisuus, virka-asema tai muu vastaava taustatekijä kuulemisessa ja havainnoinnissa (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 160).

Laadullisen tutkimuksen ja sitä kautta myös tuloksiin vaikuttaa paljolti se, millainen käsitys tutkijalla on tutkittavasta ilmiöstä, millaisia merkityksiä tutkittavalle ilmiölle annetaan ja millä keinoin tutkimusta toteutetaan (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 25). Tästä voidaan huomata, että täysin objektiivista tietoa ei ole olemassakaan, sillä tutkijan aiempi tietämys ja hänen tekemänsä valinnat heijastuvat tutkimustietoon (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 25). Omassa tutkimuksemme pyrimme analysoimaan aineistoa mahdollisimman neutraalisti ottamalla kirjoista esimerkiksi suoria esimerkkejä, mutta ymmärrämme taustalla vaikuttavat tekijät, kuten oman sukupuolemmen mahdollisen vaikutuksen. Naisnäkökulma ja saamamme kasvatus mahdollisesti ohjaa tarkastelemaan kirjoissa esimerkiksi enemmän sitä, miten tyttöjen kehoja käsitellään kirjoissa kehoitsetunnon näkökulmasta.

Olemme pyrkineet huomioimaan tutkimuksen teossa hyvän tieteellisen käytännön. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluvat muun muassa tutkijoiden rehellisyys, yleinen huolellisuus ja tarkkuus tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimuksen arvioinnissa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta [TENK], 2021). Lisäksi tutkimuksessa on tärkeää soveltaa tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä sekä avoimuutta tutkimuksen tuloksissa (TENK, 2021). Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu myös olennaisena osana muiden tutkijoi-

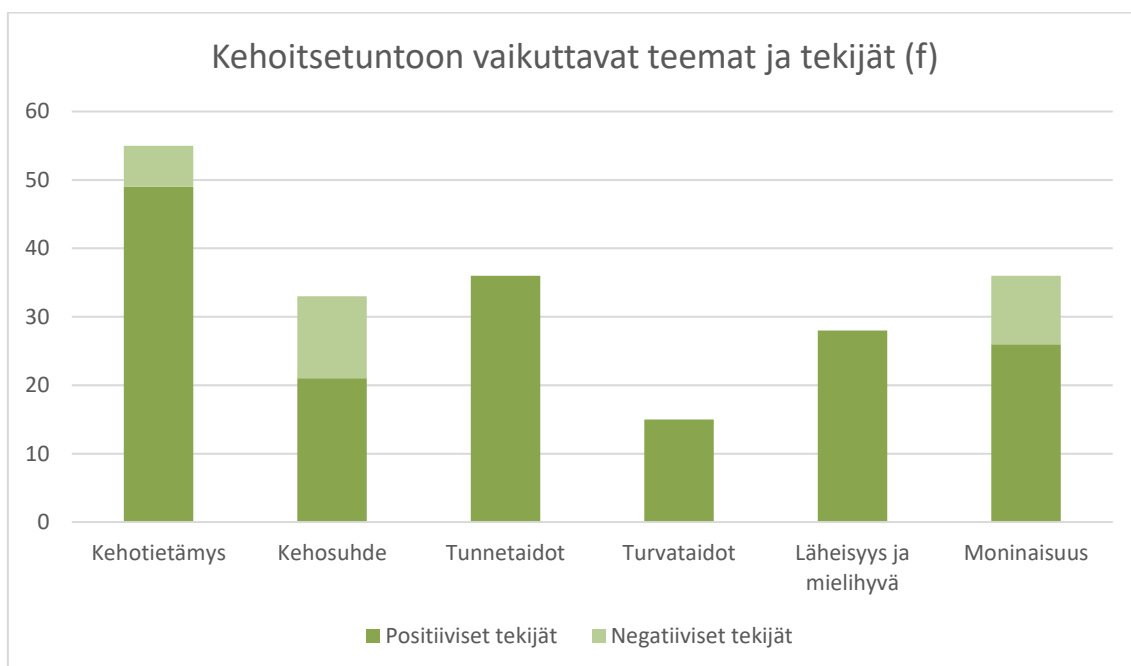
den työn ja saavutusten kunnioittaminen sekä heidän työlleen arvon ja merkityksen antaminen (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 150), mikä tässä tutkimuksessa tehtiin kirjoittamalla asianmukaiset lähdeviitteet ja huolehtimalla tekijänoikeuksista erityisesti aineistolähteissä. Tekijänoikeuslain mukaan julkaistuja teoksia saa esimerkiksi käyttää tieteellisissä tutkimuksissa (Tekijänoikeuslaki 404/1961, 14 §) mutta tärkeää on merkitä asianmukaisesti lähdemateriaali.

5 TULOKSET

5.1 Kehoitsetuntoon vaikuttavat teemat lasten kuvakirjoissa

Kehoitsetuntoon vaikuttaviksi teemoiksi muodostuivat seuraavat: kehotietämys, kehosuhde, turvataidot, tunnetaidot, läheisyys ja mielihyvä sekä moninaisuus. Kehoitsetuntoon positiivisesti ja negatiivisesti vaikuttavien tekijöiden lukumäärät tutkimusaineistossa laskettiin, jonka jälkeen niistä luotiin pinottu pylväskaavio (Kuvio 1).

Kuvio 1. Kehoitsetuntoon vaikuttavien teemojen sisältämien positiivisten ja negatiivisten tekijöiden määrät (f) lasten kuvakirjoissa

Aineistossa on löydettävissä enemmän positiivisia tekijöitä kuin negatiivisia tekijöitä. Kehotietämys on aineistossa eniten esiintyvä teema ja siihen sisältyy eniten myös positiivisia tekijöitä (49 mainintaa). Kehosuhde-teemaan sisältyy eniten negatiivisia tekijöitä (12 mainintaa).

5.2 Kehoitsetuntoon positiivisesti vaikuttavat tekijät

Jokaisesta teemasta aineistossa on löydettävissä positiivisesti vaikuttavia tekijöitä. Positiivisiksi tekijöiksi lasketaan aineistossa esiintyvät ilmaukset, jotka voivat vahvistaa lapsen kehoitsetuntoa. Nämä ovat ilmauksia, joissa esimerkiksi annetaan neutraalisti tietoa kehosta ja sen toiminnoista sekä suhtaudutaan positiivisesti lapsen kehoon. Positiiviset tekijät voivat esiintyä kuvissa ja/tai tekstissä.

5.2.1 Kehotietämys -teeman positiiviset tekijät

Teemaan **kehotietämys** liittyy aineistossamme terveydestä huolehtiminen, kehonosiin ja toimintoihin tutustuminen sekä kiinnostus omaa kehoa kohtaan. Terveystietämisestä huolehtimiseen sisältyy ihmisen perustarpeisiin kuten uneen, ravintoon ja liikkumiseen, hygieniaan sekä sairaudenhoitoon liittyviä ilmauksia sekä kuvia. Kehon osiin ja toimintoihin tutustumiseen liittyy kehon kaikkien osien nimeämistä sekä näkymistä kuvissa. Kiinnostukseen omaa kehoa kohtaan liittyy omaan kehoon ja sen toimintoihin tutustuminen niin tekstin kuin kuvienkin välityksellä.

Kehotietämys oli tutkimusaineistossamme useimmiten esillä oleva teema, ja jokaisesta kirjasta oli löydettävissä kehotietämykseen liittyviä ilmauksia (Kuvio 1). Kirjassa *Meidän ja muiden kehot* (Hoffman & Asquith, 2016) käsitellään hyvin pitkälti kehoa, sen kasvamista ja muuttumista. Kirjan ensimmäisellä aukeamalla esimerkiksi näytetään keho ulkopuolelta ja sisäpuolelta sekä käydään läpi ihmisen luuranko. Edempänä kirjassa tuodaan esille, kuinka vauvoilla ”luut pitenivät, lihakset vahvistuvat”. Samalla käsitellään myös kuivaksi oppimista: ”sitten kun heidän kehonsa kertoo, milloin pitää mennä vessaan, he eivät enää tarvitse vaippoja”. Kirjoissa *Oma keho* (Priddy Books, 2021) ja *Minä päästä varpaisiin* (Winters & van Lindenhuisen) nimetään eri kehonosia. *Oma keho*-kirjassa tuodaan kehonosat esiin näin: ”Keho koostuu monista osista, jotka hoitavat yhdessä tärkeitä toimia.”.

Tämän jälkeen mainitaan esimerkiksi, kuinka ”iho ympäröi koko kehoa” ja samalla sivulla on kuva lapsesta, jonka kehonosia nimetään: ”pää, kaula, rintakehä,

jalkaterä...”. *Minä päästä varpaisiin* -kirja käsittelee myös luustoa ja lihaksia: ”Syvällä kehon sisällä ovat luut” ja ”Luiden ympärillä ovat lihakset. Niiden avulla voit liikkua. Voit ojentaa käsivartesi tai nostaa jalkaasi”. Tekstiä tukee kuvat lapsista, joiden kehoon on nimetty luut ja lihakset. Kirjassa *Onnikujan kaverukset ja suuri prööt* (Kallio & Ruuhilahti, 2014) kehotietämys keskittyy enemmän kehonosiin, omaan kehoon ja sen toimintoihin tutustumiseen. Kehon toimintoihin tutustuminen näkyy kirjan alussa, kun lapset käyvät vessassa ja kysyvät toisiltaan ”tuleeko sinulta jättipökäle?”. Omaan kehoon ja kehonosiin tutustutaan koko kirjan ajan. Kirjassa esimerkiksi hahmot Leo ja Aada tutkivat intiimialueitaan ja Leo näyttää omaa penistään samalla sanoen ”Minä olen pippeliprinssi!” (Kuva 1).

Kuva 1. *Onnikujan kaverukset ja suuri PRÖÖT!* (Kallio & Ruuhilahti, 2014, s.18)

5.2.2 Kehosuhde-teeman positiiviset tekijät

Kehoitsetuntoon vaikuttaviin teemoihin kuuluu myös **kehosuhde**, johon liittyvät tekijät kehomyönteisyys ja aikuisen myönteinen suhtautuminen lapsen kehoon. Nämä kehosuhde-teeman positiiviset tekijät olivat havaittavissa kaikissa aineiston kirjoissa. Kehomyönteisyys tarkoittaa muun muassa positiivista suhtautumista omaan kehoon sekä muiden kehoihin. Aineistolähteistä eniten tätä

aihepiiriä käsitellään kirjassa *Pipunan ikioma napa*. Kirjassa Pipuna kertoo mietteistään: ”Minä ajattelin, että kaikilla on tosi hienot kehot joka paikasta. Ajattelin sitä vielä illalla, kun nukahdin.”

Aikuisten myönteinen suhtautuminen lapsen kehoon ilmenee esimerkiksi aikuisen kannustuksena oman kehon tutkimiseen, kehumisena, kehoja arvostavana puheena ja kehon toimintojen normalisoimisena. Kirjassa *Onnikujan kaverukset ja suuri PRÖÖT!* Leon pikkusisko ja pikkuveli harjoittelevat alasti kuperkeikkojen tekoa (Kuva 2).

Kuva 2. *Onnikujan kaverukset ja suuri PRÖÖT!* ((Kallio & Ruuhilahti, 2014, s.24).

Vanhemmat katsovat harjoittelua hyväksyvästi hymyillen ja isä toteaa: ”Vau, mikä saunajumppa! Hyvä venytys! Tuota minäkin teen aina joogassa.”

5.2.3 Tunne- ja turvataidot -teemojen positiiviset tekijät

Tunnetaidot-teemaan liittyvät tekijät kehotunne ja tunteet. Kehotunne ilmenee aineistossa oman kehon tuntemuksien kuunteluna ja tuntemuksien tunnistamisena. Näitä tekijöitä ja käsitettä ”kehotunne” käsiteltiin kirjassa *Pipunan ikioma napa*. Kirjassa kesäkerhon ohjaaja Kata neuvoo lapsia: ”Kuulostelega, miltä sinun sisälläsi tuntuu! Mitä sinun kehosi sanoo, millaista on olla juuri sinä itse juuri nyt? Se on ikioma kehotunne, ja sitä pitää arvostaa! Kun tuntuu hyvältä kehossa ja on hyvä olo, niin kaikki on hyvin.”

Tunteet tulevat esiin tutkimusaineistomme kaikissa kirjoissa erilaisten tunteiden näkymisenä ja tunnistamisena niin tekstissä kuin kuvissakin, ja täten tunnetaidot muodostavat määrällisesti toiseksi eniten aineistossa esiin tulevan teeman (Kuvio 1). *Oma keho* -kirjassa hahmot esimerkiksi kertovat tunteistaan. Toinen lapsista kertoo, kuinka hän on innoissaan syntymäpäivästään ja toinen sanoo, kuinka hän onnellinen silittäessään koiraansa (Kuva 3).

Kuva 3. *Oma keho* (Priddy Books, 2021).

Useimmissa kirjoissa tunteet sanallistettiin ja kaikissa kirjoissa ne tulivat esiin jollain muotoa kuvien kautta (Kuva 3 & 4). Esimerkiksi *Minä päästä varpaisiin* -kirjassa tunteita käsiteltiin erillisellä sivulla kasvokuvien avulla (Kuva 4). Erilaiset tunteet näytetään kuvissa, jonka jälkeen ne nimetään ja kerrotaan hymiöin.

Kuva 4. *Minä päästä varpasiin* (Winters & van Lindenhuisen, 2010).

Turvataidot -teemaan sisältyvät aiheet rajat ja itseääräämisoikeus sekä suostumus. Turvataitoja käsiteltiin määrällisesti tutkimusaineistossa vähiten (Kuvio 1), sillä esimerkiksi kolmessa kirjassa (*Oma keho*, *Minä päästä varpasiin* ja *Meidän ja muiden kehot*) turvataidot jäivät kokonaan käsittelemättä. Eniten turvataidot esiintyvät *Pipunan ikioma napa* -kirjassa (Cacciatore, Ingman-Friberg & Penna 2019). Turvataitoja käsitellään muun muassa tuomalla ilmi oman kehon rajoja (Kuva 5). Kuvassa kirjan päähenkilö Pipuna kieltää selkeästi Zorro-koiraa lähestymästä häntä. Kirjassa tuodaan myös esille suostumus oman kehon kosketukseen sekä kertomalla uimapukualueesta. Kirjassa kesäkerhon ohjaaja Kata vastaa Rellen kysymykseen alastomuudesta uimarannalla: ”Koska uikkareiden alla on aivan erityisen omat paikat. Ne on tapana peittää”.

Onnikujan kaverukset ja suuri PRÖÖT! -kirjassa (Kallio & Ruuhilahti, 2014) turvataidot tuodaan esille Liinu-opettajan kertoessa, että jokainen voi itse päättää omasta osallistumisestaan. Leo jatkaa: ”Hankalissa tilanteissa kannattaa lähteä pois ja kertoa aikuiselle”. Näissä teoksissa teemaa käsiteltiin laajasti muun muassa käymällä läpi omia rajoja ja itseääräämisoikeutta sekä suostumusta kirjan henkilöiden avulla.

Kuva 5. *Pipunan ikioma napa* (Cacciatore & Ingman-Friberg, 2019).

5.2.4 Läheisyys ja mielihyvä -teeman positiiviset tekijät

Läheisyys ja mielihyvä -teemaan sisältyvät tekijät mielihyvän kokeminen, läheisyyden osoittaminen ja läheisyyden tarve. Läheisyys ja mielihyvä -teema esiintyy kaikissa tutkimusaineiston kirjoissa jollakin muotoa (Kuvio 1). Kirjoissa läheisyys esiintyy muun muassa kuvina, joissa aikuiset ja lapset halaavat tai osoittavat läheisyyttä esimerkiksi pussaamalla. Joissakin kuvissa aikuiset myös pitävät lapsia sylissään (Kuva 6).

Kuva 6. *Meidän ja muiden kehot* (Hoffman & Asquith, 2016).

Kirjoissa esiintyy myös kuvia, joissa lapset halaavat toisiaan tai aikuiset halaavat toisiaan. Tällä ilmennetään läheisyyden osoittamista. *Onnikujan kaverukset ja suuri PRÖÖT! -kirjassa* on esimerkiksi perheen yhteinen läheisyyshetki, jossa perheen isä, äiti ja lapset istuvat yhdessä sohvalla lähekkäin (Kuva 7).

Kuva 7. *Onnikujan kaverukset ja suuri PRÖÖT!* (Kallio & Ruuhilahti, 2014, s.31).

Läheisyyden tarve esiintyy kirjoissa esimerkiksi lapsista lähtöisin olevana haluna päästä vanhemman syliin. Mielihyvän kokeminen esiintyy tekstissä lapsien ilmaisuina, joissa he sanoittavat jonkin kosketuksen tuntuvan hyvältä. Mielihyvän kokemiseen liittyy unnutus, josta oli kirjoissa tosin vain yksi esimerkki. Tämä esimerkki löytyy *Onnikujan kaverukset ja suuri PRÖÖT!* -kirjasta, jossa Helmi toteaa: ”Minä olen myös koskenut pimppiäni ja se on tuntunut kivalta”.

5.2.5 Moninaisuus -teeman positiiviset tekijät

Moninaisuus -teemaan liittyvät tekijät sukupuolen moninaisuus, seksuaalisuuden moninaisuus, kehojen moninaisuus ja kulttuurinen moninaisuus. Sukupuolen moninaisuus ilmenee sukupuolen kehittymisen käsittelynä, sukupuolten

eroina ja sukupuolen kokemuksena. Sukupuolta käsitteenä käsitellään perusteellisimmin kirjassa *Meidän ja muiden kehot* (Hoffman & Asquith, 2016) omalla aukeamallaan, jossa käsitellään sukupuolia tyttö ja poika, mutta tuodaan myös esiin, etteivät kaikki identifioitu näistä kumpaankaan. Sukupuolen moninaisuuden liittyy myös kirjojen kuvia, joista lapsen tai aikuisen sukupuolta ei voi tunnistaa stereotyyppisten ominaisuuksien, kuten pitkien tai lyhyiden hiuksien tai pinkkien tai vaaleansinisten vaatteiden perusteella.

Seksuaalisuuden moninaisuus ilmenee tutkimusaineistossa samaa sukupuolta olevina vanhempina. Kirjassa *Onnikujan kaverukset ja suuri PRÖÖT!* (Kallio & Ruuhilahti, 2014) Aadan äidit tuodaan esiin sekä tekstissä että kuvassa. Tekstissä mainitaan: ”Leo, Helmi ja Eetu katsovat ikkunasta, kun Aada tulee äitiensä kanssa Onnikujan päiväkotiin”. Kirjoissa *Pipunan ikioma napa* (Cacciatore, Ingman-Friberg & Penna 2019) ja *Meidän ja muiden kehot* (Hoffman & Asquith 2016) voidaan kuvissa tulkita olevan samaa sukupuolta olevia pariskuntia tai vanhempia, mutta tätä ei tuoda tekstissä esiin.

Kehojen moninaisuus tulee esiin kuvissa erilaisina ihonväreinä, erikokoisina kehoina sekä yksilöllisinä fyysisinä ominaisuuksina, kuten kiharina hiuksina, pyörätuolina tai silmälaseina. Esimerkiksi kirjassa *Meidän ja muiden kehot* pyörätuolissa oleva henkilö jongleeraa palloilla (kuva 8).

Kuva 8. *Meidän ja muiden kehot* (Hoffman & Asquith, 2016)

Kulttuurinen moninaisuus ilmeni katsomuksellisuutena ja kulttuuritraditioina. Katsomuksellisuuteen liitettiin esimerkiksi kirjassa *Minä päästä varpaisiin* (Winters & van Lindenhuisen 2011) esiintyvä hijab, kun taas kulttuuritraditioihin katsottiin kuuluvaksi esimerkiksi suomalainen päiväkotijärjestelmä kirjassa *Onnikujan kaverukset ja suuri PRÖÖT!* (Kallio & Ruuhilahti, 2014) tai syntymäpäivien vietto kirjassa *Minä päästä varpaisiin* (Winters & van Lindenhuisen 2011).

5.3 Kehoitsetuntoon negatiivisesti vaikuttavat tekijät

Jotkin kehoitsetuntoon vaikuttavat teemat sisälsivät myös kehoitsetuntoon negatiivisesti vaikuttavia tekijöitä. Negatiivinen vaikutus tarkoittaa tässä tutkimuksessa tutkimusaineiston kirjoissa esiintyvää kuvausta, joka voi hidastaa tai haittaa lapsen kehoitsetuntoa tai jonka vuoksi kehoitsetunto voi esimerkiksi vääristyä. Tämä voi näkyä lapsuusiässä tai myöhemmin esimerkiksi itsetunto-ongelmina, vääristyneenä kehosuhteena tai ongelmallisena suhteena esimerkiksi ruokaan tai liikuntaan.

Teemaan **kehotietämys** sisältyy liikuntaan ja ravintoon liittyviä oletuksia sekä intiimialueiden peittelyä ja nimeämättä jättämistä. Liikuntaan ja ravintoon liittyviä oletuksia ovat esimerkiksi vahvuuden ihannointi, joka ilmenee tietynlaisen urheilullisuuden ja vahvuuden ihannointina. Eräs ravintoon liittyvä oletus on ääripääajattelu, joka ilmenee aineistossa joidenkin ruokien leimaamisena terveellisemmäksi kuin toisten.

Vahvuuden ihannointi tulee esille kirjan *Meidän ja muiden kehot* tekstissä: ”Jotkut muokkaavat kehoaan ankarasti erilaisissa urheilulajeissa. Mutta jotkut eivät vaadi keholtaan paljon. He tyytyvät lojumaan sohvalle katsomassa TV:tä tai istumaan pitkiä aikoja tietokoneen ruudun tai pelikonsolin ääressä”. Kuvia katsottaessa kirjassa korostuu esimerkiksi ajatus siitä, että ylipainoiset ihmiset olisivat haluttomia huolehtimaan kehostaan ja että TV:n äärellä lojuminen olisi yksiselitteisesti huono asia (Kuva 9).

Kuva 9. *Meidän ja muiden kehot* (Hoffman & Asquith, 2016).

Kirjassa myös luodaan kuvien avulla jonkin verran vastakkainasetteluja erikoisten ja eri ikäisten ihmisten välillä. Kirjassa *Meidän ja muiden kehot* todetaan myös: "Jotkut ruuat ovat meille parempia kuin toiset. - - Syö näitä päivittäin: maitotuotteet, proteiini...- - ". Tässä tapahtuu ruokien arvottamista ja leimaamista, vaikka esimerkiksi samat ruuat eivät sovi kaikille.

Joissakin kirjoissa esimerkiksi myös intiimialueita jätetään nimeämättä ja peitellään. *Minä päästä varpasiin* -kirjassa ensimmäisellä aukeamalla esitellään kirjan hahmojen Lauran ja Samin avulla ihmisen kehoa. Aukeamalta löytyy kuvat Laurasta ja Samista, joissa nimetään erilaisia kehonosia ja todetaan: "Tällainen on ihmisen keho. Kehossa on paljon erilaisia osia." Kehosta nimetään monia osia mutta intiimialueet jätetään kokonaan nimeämättä (Kuva 10).

Kuva 10. *Minä päästä varpaisiin* (Winters & van Lindenhuisen, 2010).

Kehosuhde-teemaan sisältyy negatiivista suhtautumista muiden kehoihin, joka ilmenee esimerkiksi toisen pilkkaamisena, ulkonäön arvosteluna tai kehojen arvottamisena (Taulukko 2). Eniten edellä mainittuja esiintyy kirjassa *Meidän ja muiden kehot* (Hoffman & Asquith 2016). Esimerkiksi kirjan useammassa kuvassa lapset kommentoivat toisten ulkonäköä negatiivissävytteisesti tai naureskelevat toisen ulkonäölle (Kuva 11).

Kuva 11. *Meidän ja muiden kehot* (Hoffman & Asquith, 2016).

Kehosuhteeseen liittyviä negatiivisia tekijöitä on tutkimusaineistostamme negatiivisesti kehoitsetuntoon vaikuttavista teemoista määrällisesti eniten (Kuvio 1). Tämän teeman tekijät ovat siten tutkimusaineistossa merkittävimpiä, jotka vaikuttavat kehoitsetuntoon negatiivisesti.

Moninaisuus -teeman negatiivisiksi tekijöiksi on nimetty stereotyyppiset sukupuoliroolit ja heteronormatiivisuus. Stereotyyppiset sukupuoliroolit ilmenevät esimerkiksi sukupuolten erojen korostumisena esimerkiksi kirjan henkilöiden pukeutumisessa. *Minä päästä varpaisiin* (Winters & van Lindenhuisen 2011) -kirjassa, jossa tyttöoletetut pukeutuvat pinkkiin ja punaiseen väriin ja mekkoon, kun taas poikaoletetut pukeutuvat siniseen ja vihreään ja usein paitaan ja housuihin (Kuva 12).

Kuva 12. *Minä päästä varpaisiin* (Winters & van Lindenhuisen, 2010).

Heteronormatiivisuus näkyy tutkimusaineistossa kaikkien muiden suhdemuotojen paitsi heterosuhteiden vähäisenä edustuksena. Kirjoissa tai kuvissa esiinny esimerkiksi samaa sukupuolta olevia pariskuntia selkeästi kuin vain yhdessä tutkimusaineiston kirjassa. *Onnikujan kaverukset ja suuri PRÖÖT!* -kirjassa käy ilmi sekä tekstistä että kuvista, kun Aadan äidit tuovat hänet päiväkotiin (kts. luku 5.2.5 Moninaisuus-teeman positiiviset tekijät). Sateenkaariperheet ovat siis hyvin vähäisesti edustettuina tutkimusaineistomme kuvakirjoissa.

6 POHDINTA

6.1 Tulosten tarkastelu

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia kehoitsetuntoon vaikuttavia teemoja esiintyy lastenkirjallisuudessa. Aineistoon kuului yhteensä viisi lasten kuvakirjaa, joissa aihealueina olivat erityisesti keho ja kehitys. Kuvakirjat olivat ilmestyneet vuoden 2010 jälkeen ja tuorein niistä oli ilmestynyt vuonna 2021. Tutkimuskysymys muodostui teoreettisen viitekehyksen pohjalta ja lähdimme etsimään vastauksia siihen teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla. Tulokset viittaavat siihen, että aineistomme viidessä kuvakirjassa on kattavasti tietoa erityisesti fyysiseen kehoon liittyen. Kehotunnekasvatuksen näkökulmasta tieto jää kuitenkin osin puutteelliseksi. Intiimialueita ei esimerkiksi osassa kirjoista nimetty tai näytetty, vaikka se olisi ollut luontevaa ja tärkeää kehon muiden osien nimeämisen yhteydessä. Aineistossa turvataitoja käsiteltiin niukasti, ja stereotyyppiset sukupuoliroolit ja heteronormatiivisuus lastenkirjoissa nousivat pohdinnan aiheiksi.

Kaikissa tutkimusaineiston kirjoissa oli havaittavissa kehotietämys suurimpana teemana, ja sen positiiviset tekijät eli terveydestä huolehtiminen, kehonosiin ja toimintoihin tutustuminen sekä kiinnostus omaa kehoa kohtaan. Ne painottuivat kirjakohtaisesti. Tämän voidaan nähdä vaikuttavan positiivisesti kehoitsetuntoon, sillä esimerkiksi kehonosista oikeilla nimillä puhuminen antaa lapselle kuvaa luonnollisesta asiasta, jota ei ole tarpeen salailta tai ilmaista kiertoilmauksin. Oman kehon tuntemus ja tiedot sekä taidot kehosta huolta pitämisestä luovat pohjaa vahvalle kehoitsetunnolle (mm. Ingman-Friberg & Cacciatore, 2016).

Tutkimusaineistossa ilmennyt intiimialueiden nimeämättä jättäminen voi olla haitallista kehoitsetunnolle. Pienen lapsen ylpeyttä omasta kehosta ja itsensä hyväksymistä olisi tärkeää vahvistaa (Riihonen ym., 2015, s. 51). Seksuaalikasvatus on keskeistä lasten seksuaaliselle ja yleiselle kehitykselle (Cacciatore ym.

2020a, s. 6). Seksuaalisuuteen liittyvien asioiden peittelyllä ja kertomatta jättämisellä voi olla negatiivinen vaikutus lapsen kasvuun ja kehitykseen. Ilman oikeita sanoja lapsi voi esimerkiksi tuntea häpeää ja syyllisyyttä seksuaalisesta hyväksikäytöstä, mikä voi johtaa siihen, että aiheesta ei uskalleta puhua (Porras, 2015). Puhumattomuus voi johtua siitä, että lapsi saattaa kokea lamaannuttavaa häpeää ja olla epätietoinen teon vakavuudesta (Porras, 2015). Puhumattomuus voi pahentaa seksuaalisesta hyväksikäytöstä aiheutuvaa traumaa ja vaikuttaa merkittävällä tavalla tulevaisuuden ihmissuhteisiin (Porras, 2015).

Myös ruokailun ja liikunnan suhteen nostimme aineistosta esiin muutamia negatiivisia tekijöitä. Lapsille on kehoitsetunnon kannalta tärkeää ja merkityksellistä saada kirjojen tekstin ja kuvien välityksellä tietoa siitä, että heidän kehonsa on pystyvä ja kehosta voi pitää huolta liikkumalla ja syömällä terveellisesti. Pistimme kuitenkin merkille kirjoissa esiin tulevia oletuksia ravinnosta ja liikunnasta. Nämä oletukset koskivat esimerkiksi ruuan absoluuttista terveellisyyttä tai negatiivista suhtautumista ylipainoisten ihmisten liikuntatottumuksiin. On tärkeää ottaa huomioon jo pienestä pitäen millaista ruoka- ja liikuntasuhdetta lapsille rakentaa. Yksilöllinen ruokasuhteen perusta muovautuu jo lapsuusiässä (Ruotsalainen, 2013).

Tutkimusaineistossa esiintyvät sanat terveellinen ja parempi ruoka ovat haasteellisia, sillä mikään ruoka ei ole absoluuttisesti toista parempaa tai huonompaa. Se mikä on terveellistä toiselle ei ole sitä välttämättä toiselle, jos otetaan huomioon esimerkiksi ruoka-aineallergiat tai vaikkapa kasvisruokavalio. Ruuan liiallinen arvottaminen voi vaikuttaa ruokasuhteeseen ja sitä kautta altistaa kehoitsetunnon ongelmille (mm. Schaumberg ym., 2017).

Tutkimusaineistosta välittyi kuvaa ylipainoisista ihmisistä, jotka istuvat television edessä eikä heitä kiinnosta pitää huolta kehostaan. Ylipainoinen ihminen nauttii myös liikkumisesta ja oman kehonsa haastamisesta (mm. Helland & Nordbotten, 2021). Vastakkainasettelua muodostui myös esittämällä kuvia lihaksikkaista ihmisistä, ja asiayhteydestä voitiin tulkita tämän lihaksikkuuden olevan ihailtavaa, kun taas toisenlaisiin kehotyyppeihin suhtauduttiin kirjassa negatii-

visesti. Äärimmäinen kehon muokkaaminen ja terveellisuuden tavoittelu voi kuitenkin joissain tapauksissa liittyä jopa syömishäiriöiseen käytökseen (Schaumberg ym. 2017). On kuitenkin huomioitava, että liikunnalla on myös positiivinen yhteys terveellisempään ruokavalioon (Christofaro ym., 2021). Lapsia onkin hyvä kannustaa liikkumaan mutta tärkeää on huomioida, ettei se tapahdu tuomitsemisen kautta. Ravintoon ja liikuntaan liittyvät esitetyt oletukset vaikuttavat siihen, millainen suhde ruokaan ja liikuntaan lapsille kehittyy pienestä pitäen (Schaumberg ym. 2017).

Kehosuhde nousi tutkimusaineistossa esiin kysymyksiä herättävänä teemana. Kehosuhteeseen liittyivät aiheet kehomyönteisyys ja aikuisen myönteinen suhtautuminen lapsen kehoon, jotka vaikuttavat kehoitsetuntoon positiivisesti. Positiivinen suhtautuminen omaan kehoon ehkäisee kehoitsetunnon ongelmien syntymistä ja kehittymistä. Aikuisen tuella ja myönteisellä suhtautumisella lapsen kehoon on suuri merkitys siinä, millaiseksi kehoitsetunto kehittyy (Vainio, 2021). Kuitenkin tutkimusaineistossa oli havaittavissa vastakohtia kehomyönteisyydelle: muiden kehoitsetunnon vähättelyä, muiden kehoista ikävään sävyyn huomauttelua ja kehojen arvottamista.

Oli huomionarvoista, kuinka ulkonäköön liittyvää kiusaamista esiintyi lastenkirjallisuudessa, erityisesti kuvien muodossa. On ristiriitaista puhua positiiviseen sävyyn esimerkiksi kehon muutoksista ja moninaisuudesta, kun samalla kuvissa esimerkiksi suhtaudutaan negatiivisesti muihin ja heidän ulkonäkönsä. Kuvat saattaisivat olla tulkittavissa kehoitsetuntoa tukeviksi, jos ne näytettäisiin esimerkinomaisesti ”älä-tee-näin” -tyyppisinä kuvina. Tämä ei kuitenkaan välity kuvista tai tekstistä. Kuvien kautta lapset voivat tulkita, että finnit tai kiharat hiukset olisivat oikeutus kiusaamiselle. Ulkonäköön vaativasti suhtautuminen ja kiusaaminen voivat altistaa kehoitsetunnon ongelmille (Vainio, 2021). Tässä tapauksessa tämän voidaan nähdä tapahtuvan kuvakirjan välityksellä.

Kaikissa tutkimusaineiston kirjoissa käsiteltiin erilaisia tunteita ja niiden ilmenemistä. Tunnetaidot tukevat kehoitsetuntoa tuomalla esiin kehossa esiintyviä tunteita ja normalisoimalla niitä. Tunnetaidot luovat pohjaa hyvälle itsetuntemukselle ja edistävät terveyttä (Väestöliitto, 2022b) ja sitä kautta myös oman

kehon ja kehotunteen hyväksymiselle ja kuuntelemiselle. Tunnetaidot auttavat myös muiden ihmisten tunteiden ja kehollisten reaktioiden tunnistamisessa ja hyväksymisessä (Väestöliitto, 2022b) ja näin vahvistavat muiden kokonaisvaltaista arvostamista. Tunnetaitoja siis käsiteltiin tutkimusaineistossa paljon, mutta turvataitoja käsiteltiin vain kahdessa tutkimusaineiston kirjoista. Turvataidot varmistavat lapsen oman kehon koskemattomuutta ja antavat työkaluja tilanteisiin, joissa lapsi kokee olonsa epämukavaksi. Turvataidot ovat siis merkittävä osa kehoitsetunnon tukemista, jossa välitetään kuvaa jokaisen kehosta ikiomana ja jokaisen oikeudesta koskemattomuuteen. Tämän vuoksi tämä teema olisi tärkeä käsitellä lastenkirjallisuudessa.

Läheisyyttä ja mielihyvää ilmeni tutkimusaineiston jokaisessa kirjassa. Läheisyys on jokaiselle tärkeää, ja lapsen saama myönteinen, toivottu kosketus esimerkiksi vanhemmilta vahvistaa kiintymyssuhdetta aikuisen ja lapsen välillä. Kiintymyssuhde on emotionaalisesti merkittävä suhde, jonka tarkoituksena ”on luoda yksilölle turvallisuuden tunteen sävyttämä kasvuympäristö (Bowlby, 1988, Heikkilä, 2002, s. 506, mukaan). Turvallisessa ympäristössä kehoitsetunnon on mahdollista vahvistua (mm. Ingman-Friberg & Cacciatore, 2016). Tämänkaltaista myönteistä kosketusta esiintyi monissa kirjoissa ja selvästi useimmissa kirjoissa osoitettiin sekä tekstissä että kuvissa läheisyyttä esimerkiksi halaamalla. Mielihyvän kokemukseen liitimme aineistossa esiintyneen oman kehon hyväilyn tai unnutuksen, jonka salliminen ja lapsille esiin tuominen normaalina ja hyvänä asiana tukee kehoitsetuntoa (mm. Ingman-Friberg & Cacciatore, 2016).

Moninaisuuteen liitimme sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta, kulttuurista moninaisuutta sekä kehojen moninaisuutta. Näiden teemojen näkyväksi tekeminen lastenkirjoissa tukee kehoitsetuntoa, sillä näiden asioiden käsitteleminen ja tuominen esiin lapsille jo pienenä avartaa maailmankuvaa. Se myös antaa eväitä esimerkiksi muiden kehojen ja kehotunteen arvostamiseen. Myös oman kehon tuntemukset esimerkiksi samaa sukupuolta olevaan kaveriin ihasuussa tulevat normaaleiksi, eivätkä hävettäviksi tai kielletyiksi asioiksi, kun sukupuoliesta ja seksuaalisuudesta tuodaan tietoa lapsille kirjallisuuden avulla ja

aiheesta keskustellen. Myös esimerkiksi sateenkaariperheiden lapset ja sukupuoltaan tai tykkäämisasioita pohtivat lapset saavat hyväksyntää omille perheilleen ja kehotuntemuksilleen normaaleina ja näin ollen kehoitsetunto vahvistuu. Myös tästä syystä olisi tärkeää tuoda lastenkirjoissa normaaleiksi asioiksi myös muita suhdemuotoja, kuin heterosuhteita. Tärkeää on myös huomioida erilaisista kulttuuritaustoista tulevat lapset sekä kehojen moninaisuus. Tällöin lapset saavat kokemuksia huomatuksi tulemisesta ja samaistumisen kohteen, kun samassa elämäntilanteessa olevia ja samannäköisiä ihmisiä esiintyy kuvakirjojen kuvissa.

Moninaisuuteen liittyi jonkin verran tekijöitä, jotka vaikuttavat kehoitsetuntoon negatiivisesti. Useammassa tutkimusaineiston kirjoissa korostuivat stereotyyppiset sukupuoliroolit esimerkiksi pukeutumisessa. Erityisesti tämä kiinnitti huomionni kirjassa *Minä päästä varpaisiin* (Winters & van Lindenhuisen, 2010). Kirjassa tyttö on pukeutunut tuulisessa syysäässä punaiseen, lyhyeen mekkoon reisien ja säärrien ollessa paljaina, kun taas pojalla on yllään säähän nähden käytännölliset vaatteet, muun muassa pitkälahkeiset housut. ”Tyttöjen ja poikien väriä ja vaatteiden” vahvistaminen lapsille tällä tavoin, ehkäpä tiedostamatta, voi esimerkiksi vahvistaa haitallisia sukupuolirooleja, luoda hämmennystä lapsissa ja näin ollen vaikuttaa kehoitsetuntoon negatiivisesti.

Kiinnitimme huomiota käänöskirjallisuuden ja suomalaisen lastenkirjallisuuden eroihin. Käänöskirjallisuudessa esimerkiksi sukupuolielinten nimeämistä ei esiintynyt lähes ollenkaan. Kehonosia nimettiin vaatteiden päältä tai nimettiin kaikki muut kehon osat muttei intiimialueita. Tämä voi olla osittain kulttuurista johtuva asia. Toisaalta myös kieleltä toiselle kääntäminen voi muuttaa käänöskirjan sisällön merkityksiä alkuperäisteokseen peilattuna. Pohdintaa herättää myös kuinka paljon kirjailijoiden taustat vaikuttavat lastenkirjojen sisältöön esimerkiksi turvataitojen esiintuonnissa. Kirjoissa *Onnikujan kaverukset ja suuri PRÖÖT!* sekä *Pipunan ikioma napa*, joissa käsiteltiin eniten turvataitoja, kirjoittajina toimivat lasten seksuaalisuuteen perehtyneet asiantuntijat. Ensimmäiseksi mainitun kirjan kirjoittaja Maaret Kallio on kognitiivis-analyttinen

kouluttajapsykoterapeutti ja erityistason seksuaaliterapeutti (Kallio, 2022). Viimeksi mainitun kirjan kirjoittajat Raisa Cacciatore ja Susanne Ingman-Friberg työskentelevät Väestöliitossa seksuaalikasvatuksen asiantuntijoina ja ovat tehneet tutkimusta liittyen lasten seksuaalikasvatukseen (mm. Cacciatore, 2020a).

6.2 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi

Tutkimuksen luotettavuutta on mahdollista tarkastella eri mittareiden avulla. Yhtenä luotettavuuden parantamiseen liittyvänä tekijä voidaan pitää yksimielisyyskerrointa, jossa kaksi tutkijaa luokittelee saman aineiston (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 166). Yksimielisyyskerroin on ollut läsnä tässä tutkimuksessa, koska tutkimusta on ollut tekemässä kaksi henkilöä. Triangulaation avulla voidaan myös parantaa tutkimuksen luotettavuutta (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 166). Triangulaatiolla tarkoitetaan yksinkertaistettuna erilaisten menetelmien, tutkijoiden, tietolähteiden tai teorioiden yhdistämistä tutkimuksessa (mm. Patton, 2002; Tuomi & Sarajärvi, 2018). Voidaan puhua triangulaatiosta, jossa on erotettavissa neljä päätyyppiä: 1) Tutkimusaineistoon liittyvä triangulaatio 2) Tutkijaan liittyvä triangulaatio 3) Teoriaan liittyvä triangulaatio ja 4) Metodinen triangulaatio (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 168).

Tässä tutkimuksessa nostamme esiin erityisesti tutkijaan liittyvän triangulaation ja teoriaan liittyvän triangulaation. Tässä tutkimuksessa luotettavuutta parantaa se, että mukana on kaksi tutkijaa sekä teoreettisen viitekehukseen on pyritty etsimään mahdollisimman moninäkökulmaisia ja vertaisarvioituja tieteellisiä lähteitä. Kehotunnekasvatusta, lapsuusajan seksuaalista kehitystä ja seksuaalista käytöstä on kuitenkin tutkittu niukasti (Cacciatore ym., 2020a, s. 2). Vähäinen tutkimustieto koskien varhaiskasvatusikäisten kehotunnekasvatusta ja kehoitsetuntoa vaikutti täten teoreettisen viitekehksen näkökulmaan, mikä saattaa mahdollisesti vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen.

Yksi luotettavuuden arvioinnin kriteeristö kehitettiin vuonna 1994, jolloin luotettavuuden arviointiin yhtenäisiksi raameiksi nimettiin käytettävyys (ts. yleistettävyys), soveltuvuus, tarkoituksenmukaisuus ja tarkkuus (Patton, 2002, s.

550). Näiden kriteerien mukaan olemme pyrkineet toimimaan myös omassa tutkimuksessamme. **Käytettävyyttä** huomioimme sillä, että muodostimme analyysivaiheessa sellaisia taulukoita, joiden mukaan lukijan olisi helppoa ymmärtää, mitä analyysissa on tehty ja mitä sillä on haettu. Muodostamiamme taulukoita voi **soveltaa** myös tutkimusaineiston ulkopuolella olevien lasten kehoa ja kehitystä käsittelevien kirjojen tarkasteluun. Analyysin aikana muodostamme kehoitsetuntoon vaikuttavat teemat ovat nousseet teoriasta ja näin pyrimme täyttämään **tarkoituksenmukaisuuden** kriteerin. Teimme analyysia kirja kerrallaan, jolla pyrimme **tarkkuuteen**, mutta analyysi on toteutettu omasta näkökulmasta ja vaikka pyrimme muodostamaan kirjoista kokonaiskuvan, joitakin epätarkkuuksia saattaa esiintyä.

Teoreettisen viitekehyksen kokoaminen tässä tutkimuksessa oli ajoittain haastavaa vähäisen tutkimustiedon vuoksi, mutta siitä syystä tärkeää ja jopa urauurtavaa. Kehotunnekasvatus on aiheena melko vähän tutkittu ja useat tutkimukset liittyen seksuaalikasvatukseen koskevat kouluikäisiä lapsia tai teinejä. Erityisesti varhaiskasvatusikäisiä lapsia ja heidän seksuaalisuuttaan osana holistista hyvinvointia on käsitelty tutkimuksissa vielä tässä vaiheessa niukasti. Suurin osa aiemmista tutkimuksista koskien seksuaalikasvatusta ovat kandidaatin tutkielmia tai pro graduja. Myös lastenkirjallisuutta on tutkittu pitkälti kandidaatin tutkielmissa ja yleistettävyyteen vaikuttaa, ettei kehoitsetuntoa käsittelevien kirjojen kirjallisuusanalyysia ole aiemmin tehty. Tämä vaikeuttaa tulosten vertailua aiempiin tutkimuksiin ja päätelmiä tämän tutkimuksen tulosten *yleistettävyydestä*.

Tutkimusaineiston kohdalla jouduimme pohtimaan, millainen tutkimusaineisto olisi mahdollista kerätä, sillä kehoitsetuntoa käsittelevää suomenkielistä lastenkirjallisuutta ei ole juurikaan saatavilla. Kehoitsetuntoon vaikuttavat teemat ovat kuitenkin laajoja ja nähtävillä useista kehotunnekasvatusta käsittelevistä kirjoista. Analyysivaiheessa meidän täytyi ottaa huomioon aiheen laajuus ja esimerkiksi teemoitellessa yksittäisten lainauksien tai kuvien sulautuminen osaksi useampaa teemaa. Tällaisissa tilanteissa teimme valinnan, ja sijoitimme

lainauksen tai kuvan osaksi teemaa, johon katsoimme sen täsmällisemmin sopivan. Tutkimuksessa tulkinat tehtiin tutkijoiden eli meidän näkökulmastamme, joten tutkimuksessa todennäköisesti esiintyy subjektiivista näkökulmaa. huomioimme oman subjektiivisuuden keskustelemalla aineistolöydöksistämme ja pohdimalla kiinnitimmekö huomiota niihin taustatekijöiden vuoksi vai perustuiko löydös teoreettiseen viitekehykseen.

Tutkimus pohjautui fenomenologis-hermeneuttiseen lähestymistapaan. Fenomenologiassa pyritään näkemään tutkittava ilmiö ilman ennako-oletuksia tutkittavan ilmiön luonteesta (Eskola & Suoranta, 2014, s. 147). Tutkimuksessa fenomenologinen lähestymistapa tuli esiin erityisesti kirjojen ensimmäisillä lukukerroilla, kun pyrimme tarkastelemaan kirjoja suorien havaintojemme pohjalta. Hermeneutiikka näkyi tutkimuksessa niin, että peilasimme analyysivaiheessa havaintoja suurempiin ilmiöihin. Pyrimme tuottamaan tietoa hahmottamalla tekijöiden ja niiden kontekstien välisiä yhteyksiä. Tämä johti teemojen (kehotietämys, kehosuhde, tunnetaidot, turvataidot, läheisyys ja mielihyvä, ja moninaisuus) muodostumiseen, joita peilasimme myös toisiinsa.

6.3 Jatkotutkimusaiheet ja johtopäätökset

Kehotunnekasvatukseen liittyvät teokset ovat selkeästi yleistymässä, ja vuoden 2010 jälkeen niitä on ilmestynyt aiempaa tiheämmällä tahdilla. Pidämme tätä hyvänä asiana, sillä esimerkiksi kehotunnekasvatukseen täsmätyökaluiksi tarkoitetut teokset toimivat parhaalla mahdollisella tavalla kehoitsetunnon tukijoina ja auttavat kasvattajia löytämään sopivan teoksen kulloiseenkin tarpeeseen. Kasvattajien on kuitenkin hyvä tarkastella kehotunnekasvatusta käsitteleviä kirjoja kriittisin silmin ja arvioida, ovatko kaikki kirjan sisällöt lapsen kasvulle ja kehitykselle eduksi, vai voivatko ne aiheuttaa ristiriitoja tai jopa haittaa kehoitsetunnon kehitykselle. Esimerkiksi useat syömiseen ja ruokailutottumuksiin liittyvät sanonnat ja olettamukset ovat vahvasti pinttyneitä ajatteluumme sekä selvästi myös joihinkin lastenkirjoihin, ja voivat vaikuttaa isossa kuvassa lasten ruokasuhteen kehittymiseen.

Jatkotutkimusaiheeksi nimeämme yksityiskohtaisemman diskurssianalyysin tekemisen kirjoista, jolla voitaisiin tutkia tarkemmin kehoitsetunnon tukemisen tapoja ja kehoitsetunnolle haitallisia ilmauksia kirjoissa. Mahdollista olisi myös tutkia tässä tutkimuksessa käsitellyn kirjallisuuden vaikutusta lasten kehoitsetuntoon varhaiskasvatuksessa haastatteluilla tai havainnointimenetelmillä. Haastatteluilla ja/tai havainnoinnilla voisi myös tutkia lasten kokemuksia omasta kehostaan sekä kasvattajien näkemyksiä kehoitsetunnosta varhaiskasvatuksessa.

Tutkimuksemme perusteella voidaan väittää, että lasten kuvakirjoissa esiintyy monia kehoitsetuntoon vaikuttavia teemoja ja kehoitsetuntoon positiivisesti vaikuttavia tekijöitä. Kirjat sisältävät myös keskustelua herättäviä aiheita, jotka voivat vaikuttaa negatiivisella tavalla lukijan kehoitsetuntoon. Kehoitsetunnon tukeminen ja laajemmin kehotunnekasvatus luovat vahvaa pohjaa sekä itsensä että muiden hyväksymiselle ja arvostamiselle, ja näitä teemoja voidaan tuoda osaksi lasten elämää lastenkirjallisuuden avulla. Kuvakirjat tarjoavat lapsentasoista tietoa monista kehotunnekasvatuksen teemoista ja sisältävät enimmäkseen kehoitsetuntoon positiivisesti vaikuttavia tekijöitä. Tästä syystä näiden kirjojen käyttöä varhaiskasvatuksessa kehotunnekasvatuksen työvälineenä ja lasten kehoitsetunnon vahvistajina voidaan puoltaa. Kasvattajan on kuitenkin hyvä olla tietoinen kirjojen sisällöistä ja osattava tarkastella niitä kriittisesti ennen kirjojen lukemista lapsille tai ennen niiden tarjoamista lasten käyttöön.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Cacciatore, R. & Ingman-Friberg, S. (2019). *Pipunan ikioma napa* (kuvittaja O. Penna). Lasten keskus ja Kirjapaja Oy.

Hoffman, M. & Asquith, R. (2016). *Meidän ja muiden kehot* (Suomentaja M. Tonteri). Lasten keskus ja Kirjapaja Oy.

Kallio, M. & Ruuhilahti, S. (2014). *Onnikujan kaverukset ja suuri PRÖÖT!* (Kuvittaja M. Kähkönen). Väestöliitto

Priddy Books. (2021). *Oma keho* (Suomentaja A. Jylhä). Story House Egmont.

Winters, P. & van Lindenhuisen, E. (2010). *Minä päästä varpaisiin* (Suomentaja I. Leimu). Lasten keskus.

Tutkimuskirjallisuus

- Bildjuschkin, K. (2015). Keskeiset käsitteet. Julkaisussa K. Bildjuschkin (toim.), *Seksuaalikasvatuksen tueksi*. Työpaperi 35/2015 (s. 9-12). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129742/TY%c3%962016_35_web_korjattu.pdf?sequence=5&isAllowed=y
- Brooks, K. R., Keen, E., Sturman, D., Mond, J., Stevenson, R. J., & Stephen, I. D. (2020). Muscle and fat aftereffects and the role of gender: Implications for body image disturbance. *British Journal of Psychology*, 111(4), 742–761. <https://doi.org/10.1111/bjop.12439>
- Cacciatore, R., Ingman-Friberg, S., Apter, D., Sajaniemi, N. & Kaltiala, R. (2020a). An alternative term to make comprehensive sexuality education more acceptable in childhood. *South African Journal of Childhood Education*, 10(1), a857. <https://doi.org/10.4102/sajce.v10i1.857>
- Cacciatore, R., Ingman-Friberg, S., Lainiala, L. & Apter, D. L. (2020b). Verbal and Behavioral Expressions of Child Sexuality Among 1–6-Year-Olds as Observed by Daycare Professionals in Finland. *Archives of sexual behavior*, 49(7), 2725- 2734. <https://doi.org/10.1007/s10508-020-01694-y>
- Christofaro, D.G.D.; Werneck, A.O.; Tebar, W.R.; Lofrano-Prado, M.C.; Botero, J.P.; Cucato, G.G.; Malik, N.; Correia, M.A.; Ritti-Dias, R.M.; Prado, W.L. Physical activity is associated with improved eating habits during the COVID-19 pandemic. *Front. Psychol.* 2021, (12), 664568.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2014). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino.
- Goodway, J. D., Ozmun, J. C., & Gallahue, D. L. (2019). *Understanding Motor Development: Infants, Children, Adolescents, Adults*. Jones & Bartlett Learning, LLC. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/jyvaskyla-ebooks/detail.action?docID=5885550>
- Heikkilä, I. (2002). Kiintymyssuhde ja lapsen pelot. *Kasvatus: Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja*, 33(5), 3.

- Heikkilä-Halttunen, P. (2015). *Lue lapselle! Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen* (kuvittaja T. Ekebom). Atena.
- Heinimaa, E. (2001). Kuvakirjat lapsen ja aikuisen maailmassa. Teoksessa M. Suojala & M. Karjalainen (toim.), *Avaa lastenkirja! : Johdatus lastenkirjallisuuteen ja sen käyttöön* (s. 142-163). Lasten Keskus.
- Helland, M.H.; Nordbotten, G.L. Dietary Changes, Motivators, and Barriers Affecting Diet and Physical Activity among Overweight and Obese: A Mixed Methods Approach. *J. Environ. Res. Public Health* 2021, 18, 10582.
<https://doi.org/10.3390/ijerph182010582>
- Helsingin kaupunki. (2019). *Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma*.
https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/KasKo/vare/Helsinki_Vasu_FI.pdf
- Holmqvist Gattario, K., Lindwall, M. & Frisé, A. (2020). Life after childhood bullying: Body image development and disordered eating in adulthood. *International Journal of Behavioral Development*, 44(3), 246–255.
- Ingman-Friberg, S., Cacciatore, R. (Toim.). (2016). *Keho on leikki: Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä*. Duodecim.
- Ingman-Friberg, S., Cacciatore, R. (2016). Seksuaalikasvatus on hankala sana. Teoksessa Ingman-Friberg, S., Cacciatore, R. (Toim.). (2016). *Keho on leikki: Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä* (s. 82-86). Duodecim.
- Kallio, M. 2022. *Kuka*. Haettu 27.3.2022. <https://maaretkallio.com/kuka/>
- Kansallinen koulutuksen arviointikeskus [Karvi]. (2020). *Varhaiskasvatuksen laatu arjessa - Varhaiskasvatussuunnitelmien toteutuminen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa*. Varhaiskasvatuksen laatu arjessa -arviointi.
https://karvi.fi/app/uploads/2020/06/KARVI_T0720.pdf
- Kihlström, M. (2020). *Oikeilla nimillä : Seksuaalikasvatusopas aikuisille*. Kosmos.
- Landsted, E. & Persson, S. (2014). Bullying, cyberbullying, and mental health in young people. *Scandinavian Journal of Public Health*, 2014(42), 393–399. <https://pdf/10.1177/1403494814525004>
- Lerkkanen, M-K., Salminen, J. & Pakarinen, E. (2018). Varhaislapsuuden lukuhetket tukevat lukutaitoa. *Onnimanni*, 2018(1-2), 20-26.

- Mantsinen, C. & Maijala, H. (2015). Seksuaalipedagogiikka. Julkaisussa K. Bildjuschkin (toim.), *Seksuaalikasvatuksen tueksi*. Työpäpaperi 35/2015 (s. 16-38). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129742/TY%c3%962016_35_web_korjattu.pdf?sequence=5&isAllowed=y
- Mikkonen, K. (2005). *Kuva ja sana : Kuvan ja sanan vuorovaikutus kirjallisuudessa, kuvataiteessa ja ikonoteksteissä*. Gaudeamus.
- Monilukutaito. (06.04.2017). *Mitä on monilukutaito?* [blogikirjoitus]. Haettu 1.2.2022 <http://www.monilukutaito.com/blog/14/mita-on-monilukutaito>
- Mustola, M. (2014). Lastenkirjallisuus käsitteenä ja lajina. Teoksessa M. Mustola (toim.), *Lastenkirja. Nyt* (s. 7-24). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nodelman, P. (2008). *The Hidden Adult: Defining Children's Literature*. Johns Hopkins University Press. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/jyvaskyla-ebooks/detail.action?docID=3318502>
- Opetushallitus [OPH]. (2014). *Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Opetushallitus [OPH]. (2018). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018*. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Opetushallitus [OPH]. (2022). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022*. <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-service/api/dokumentit/8274670>
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research & Evaluation Methods*. Sage Publications.
- Porras, K. (2015). Seksuaalisuutta loukkaava väkivalta ja sen vaikutus seksuaaliseen hyvinvointiin. Julkaisussa Bildjuschkin, K. (toim.), *Seksuaalikasvatuksen tueksi*. Työpäpaperi 35/2015 (s. 121-130). Terveyden ja hyvinvoin-

nin laitos THL. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129742/TY%c3%962016_35_web_korjattu.pdf?sequence=5&isAllowed=y

- Rantala, A. & Heikkilä, M. (2019). Agency, guidance and gender - interrelated aspects of early childhood education settings. *Education* 3-13, 48(4), 483-493. <https://doi/full/10.1080/03004279.2019.1620305>
- Rhedin, U. (2001). *Bilderboken: På väg mot en teori* (2. painos). Alfabeta.
- Riihonen, R., Laru, S. Cacciatore, R. (2015). Ihmisen psykoseksuaalisuuden kehitys. Julkaisussa Bildjuschkin, K. (2015). *Seksuaalikasvatuksen tueksi*. Työpäperi 35/2015 (s.47-55). Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Robinson, K. H. (2005). 'Queerying' gender: Heteronormativity in early childhood education. *Australasian journal of early childhood*, 30(2), 19-28. <https://doi/pdf/10.1177/183693910503000206>
- Ruotsalainen, N. (2013). *Lapsen ruokasuhteet*. [Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto]. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-201305301862>
- Schaumberg, K., Welch, E., Breithaupt, L., Hübel, C., Baker, J. H., Munn-Chernoff, M. A., . . . Bulik, C. M. (2017). The Science Behind the Academy for Eating Disorders' Nine Truths About Eating Disorders. *European eating disorders review*, 25(6), 432-450. <https://doi.org/10.1002/erv.2553>
- Seppänen, J. (2015). *Visuaalinen kulttuuri*. Vastapaino.
- Smolak, L. (2004). Body image in children and adolescents: Where do we go from here? *Body Image*, 1(1), 15-28. [https://doi.org/10.1016/S1740-1445\(03\)00008-1](https://doi.org/10.1016/S1740-1445(03)00008-1)
- Steinby, L. (2013). Kertomakirjallisuus. Teoksessa Steinby, L. & Mäkikalli, A. (toim.), *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. Tietolipas.
- Surtees, N., & Gunn, A. C. (2010). (Re)Marking Heteronormativity: Resisting Practices in Early Childhood Education Contexts. *Australasian Journal of Early Childhood*, 35(1), 42-47. <https://doi.org/10.1177/183693911003500107>

Tekijänoikeuslaki 404/1961, 14 §. Haettu 4.4.2022

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos [THL]. (2022). *Tasa-arvosanasto*.

Haettu 26.3.2022 <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta [TENK]. (2021). *Hyvä tieteellinen käytäntö*.

Haettu 25.3.2022 <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanta-htk>

Vainio, H. (2021). *Lapsen myönteisen kehonkuvan tukeminen* [blogikirjoitus].

Kiintymysvanhemmuusperheet ry. Haettu 28.2.2022

<https://kiintymysvanhemmuus.fi/lapsen-myonteisen-kehonkuvan-tukeminen/>

Voipio, M., & Laakso, M. (2017). Lasten- ja nuortenkirjallisuutta tutkimassa.

AVAIN – Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti, 3, 3–5.

<https://doi.org/10.30665/av.66376>

Väestöliitto. (02.06.2016). *Kullan arvoinen kehoitsetunto* [blogikirjoitus].

Väestöliiton blogi. Haettu 9.3.2022. <https://vaestoliiton-blogi.com/2016/06/02/kullan-arvoinen-kehoitsetunto/>

Väestöliitto. (2020). *Lasten kuvakirjoja kehotunnekasvatukseen*. Haettu 11.4.2022.

<https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/11/e7b8d9d9-kirjalista-kaikki-hs.pdf>

Väestöliitto. (2022a). *Kehotunne ja kehoitsetunto*. Haettu 8.2.2022

<https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/keho-ja-tunteet/kehotunne-ja-kehoitsetunto/>

Väestöliitto. (2022b). *Keho ja tunteet*. Haettu 8.2.2022

<https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/keho-ja-tunteet/>

Väestöliitto. (2022c). *Lapsen seksuaalinen kehitys*. Haettu 19.3.2022

<https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/keho-ja-tunteet/lapsen-seksuaalisuus/>

Yhdistyneet Kansakunnat [YK]. (1989). *YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus*.

<https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimusturvaa-lasten-ihmisoikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/#1-artikla>

World Association of Sexual Health [WAS]. (2014). *Declaration of sexual rights*.

<https://worldsexualhealth.net/resources/declaration-of-sexual-rights/>

World health organization [WHO] Euroopan aluetoimisto ja The Federal Centre for Health Education [BZgA]. (2010). *Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa: Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL.

https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/BZgA_Standards_Finnish.pdf

Alkuperäinen englanninkielinen teos: *Standards for Sexuality in Education in Europe - A framework for policy makers, educational and health authorities and specialists*.

LIITTEET

Liite 1. Tarkemmat tiedot ja tiivistelmät tutkimusaineiston lastenkirjoista.

- Winters, P. & van Lindenhuisen, E. (2010). Suom. Leimu, I. Minä päästä varpaisiin. Lasten keskus. 25 sivua.

Vuonna 2010 julkaistussa Peter Wintersin kirjoittamassa ja Eline van Lindenhuisenin kuvittamassa *Minä päästä varpaisiin* -teoksessa pääosassa ovat Laura ja Sami. Kirjan alussa he leikkivät yhdessä pihalla syksyisessä säässä. Samalla ihmetellään, mitä kaikkea vaatteiden alta löytyy. Kirjassa avautuu puolisivu, josta löytyy ihmiskehon esittely, kuvat Laurasta ja Samista alusvaatteisillaan sekä kehonosien nimiä. Kirja kulkee Lauran ja Samin matkassa ja joka aukeamalla on pääosassa jokin kehonosa ja tietoa kyseisestä kehonosasta. Laura ja Sami esiintyvät pääosin vain kirjan kuvissa, eikä kirjassa ole aristoteelisen dramaturgian mukaista juonta. Tietoa löytyy tietokirjamaiseen tyyliin muun muassa kasvoista ja siitä, kuinka erilaiset tunteet näyttäytyvät kasvoilla. Kirjasta löytyy myös tietoa sekä lihaksista että niiden tehtävästä. Teoksen loppupuolelta löytyy tietoa esimerkiksi siitä, miten omasta kehosta voi huolehtia ja siihen liittyviä loruja.

- Kallio, M., Ruuhilahti, S. & Kähkönen, M. (2014). *Onnikujan kaverukset ja suuri PRÖÖT!*. Väestöliitto. 32 sivua.

Maaret Kallion ja Susanna Ruuhilahden (2014) kirjoittamassa ja Minna Kähkösen kuvittamassa kirjassa *Onnikujan kaverukset ja suuri PRÖÖT!* kaverukset Leo, Aada, Eetu ja Helmi seikkailevat Onnikujan päiväkodissa. Tarinassa kuljetaan lasten näkökulmasta käsin. Kirjassa käsitellään vessakäynteihin liittyviä kehon toimintoja, hygieniaa sekä kehon osia. Kirjassa kehon osiin tutustuminen painottuu sukupuolielimiin, niiden tutkimiseen ja oman kehon rajojen opetteluun. Tarina jatkuu päiväkotipäivän jälkeen Leon kotiin, jossa on lämmitetty sauna. Leon perhe saunoo yhdessä, ja alastomuus ja alaston keho tuodaan kuvissa esiin luonnollisena osana ihmistä ja suomalaista saunakulttuuria. Myös läheisyyttä käsitellään kirjassa sylissä istumisen, sohvalla halimisen ja iltasuukon kautta. Kähkösen värikkäät ja realistiset kuvat kulkevat tekstin tukena koko kirjan ajan.

- Hoffman, M. & Asquith, R. (2016). Suom. Tonteri, M. Meidän ja muiden kehot. Lasten keskus ja Kirjapaja Oy. 34 sivua.

Mary Hoffmanin kirjoittamassa ja Ross Asquithin kuvittamassa *Meidän ja muiden kehot* -kirjassa (2016) käsitellään kehoa ja sen toimintoja eri lähtökohdista jokaisella aukeamalla. Kirjassa ei ole selkeitä päähenkilöitä, vaan aiheita käsitellään esitellen monenlaisia hahmoja. Kirjan alussa puhutaan yleisesti kehosta ja aukeamalla onkin kuvat kehon

ulkopuolesta ja sisäpuolesta sekä luurangosta. Seuraavilla aukeamilla käsitellään syntymistä, kasvamista ja niihin liittyviä eroavaisuuksia. Kirjassa puhutaan myös siitä, miten voi pitää itsensä kunnossa, käyttää omaa kehoaan sekä aivojaan. Kirjan aukeama ”Poika vai tyttö” käsittelee sukupuolta ja aukeaman lopussa tuodaan esiin, ettei sukupuolen määrittäminen ole myöskään itsestään selvää. Kirjan loppupuolella käsitellään vanhenemista sekä myös kuolemaa, erityisesti kehon fyysistä kuolemaa.

- Cacciatore, R., Ingman-Friberg, S. & Penna, O. (2019). Pipunan ikioma napa. Lasten keskus ja Kirjapaja Oy. 38 sivua.

Raisa Cacciatoren ja Susanne Ingman-Fribergin kirjoittamassa kirjassa Pipunan ikioma napa seikkailee päähahmo Pipuna, joka menee kesäkerhoon, jossa hän tapaa uusia kavereita. Kesäkerhossa tulee esiin tilanteita, joissa pohditaan omaan kehoon ja muiden kehoihin suhtautumista. Relle-hahmo esimerkiksi haluaa mielellään uusia kavereitaan, mutta esimerkiksi Nöpö tarvitsee jonkin verran aikaa tutustuakseen uusiin ihmisiin. Tarinan edetessä kesäkerhossa muun muassa piirretään toisen keho paperille ja tunnustetaan kehonosia isosta paperinukesta, jossa toisella puolella on tytön keho ja toisella pojan keho. Lapset nimeävät paperinukeista pippelin ja pimpin sekä miettivät eri sanoja sukupuolielimille. Ennen kuin kirjassa kaikki menevät rannalle, Pipuna kohtaa koiran ja sanoo tälle lujaa ”EI!”, sillä ei halua koiran koskevan häntä. Koiran omistaja ja isä kehuvat Pipunaa, kun uskalsi sanoa ei ja isä antaa ohjeen, että jos jotain kurjaa tapahtuu, kannattaa sanoa aina heti EI, lähteä pois ja kertoa asiasta jollekin aikuiselle, johon luottaa. Tämän jälkeen rannalla käsitellään uimapukusääntöä, kun Pipuna ja Relle juoksevat alasti rantaveteen. Kesäkerhon ohjaaja Kata kertoo, että omat erityiset paikat uimapuvun alla on tapana peittää sekä alasti voi hyvin olla pesulla, saunassa ja kotona. Rannalla lapset lähtevät lautalla rannasta, joka irtoaa mutta Zorro-koira pelastaa heidät ja näin lapset pääsevät takaisin aikuisten luokse, ja lopuksi halataan. Kirjan lopussa kerhon ohjaaja Kata kannustaa lapsia kuulostelemaan omaa kehotunnettaan ja lapset kokevatkin, että on turvallista sekä hyvä olla. Viimeisillä sivulla löytyy vielä aukeaman pituinen tietopaketti kasvattajalle kehotunnekasvatuksesta ja siihen liittyvistä aiheista.

- Priddy Books & Jylhä, A. (2021). *Oma keho*. Story House Egmont. 11 sivua.

Oma keho -kirjassa käsitellään kehoa erityisesti kehosta huolehtimisen näkökulmasta. Ensimmäisellä aukeamalla kehotetaan pitämään kehosta huolta liikkumalla ja kuvissa on hymyileviä lapsia, jotka venyttelevät ja pelaavat jalkapalloa. Seuraavalla sivulla kehotetaan olemaan oma erityinen itsensä ja kuvissa on erilaisia lapsia, joilla on muun muassa kihara tukka, kuulolaite, rako hampaiden välissä ja silmälasit. Seuraavalla aukeamalla tuodaan esiin kehon koostuvan monista osista ja käsitellään kaikkia viittä aistia. Kolmannella aukeamalla kerrotaan tavoista, joilla on mahdollista pysyä terveenä, kuten käsienspesu, iltapesu ja hampaiden harjaus. Ravintoa ja veden juomisen tärkeyttä käsi-

tellään seuraavalla aukeamalla, jolla annetaan myös ohjeita, minkälaisia ruokia kannattaa syödä. Viimeisellä aukeamalla käsitellään jonkin verran tunteita. Aukeaman ensimmäisellä sivulla kiharatukkainen lapsi esimerkiksi sanoo olevansa onnellinen, kun hän silittää koiraansa. Viimeisellä sivulla käsitellään unen ja levon tärkeyttä tuomalla esiin, kuinka uni auttaa kehoa kasvamaan ja parantumaan.

Liite 2. Positiivisten alaluokkien muodostuminen pääluokaksi

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka/teema
<ul style="list-style-type: none"> -Uni -Omaehtoinen liikkuminen -Liikunta, urheilu -Ravinto -Hygienia -Sairaushoito -Kehon osien nimeäminen -Intiimialueiden nimeäminen -Intiimialueiden kuvallinen ilmentäminen -Kehoon tutustuminen -Kehon toimintoihin tutustuminen 	<p>Terveydestä huolehtiminen</p> <p>Kehonosien tunnistaminen ja niihin tutustuminen</p> <p>Kiinnostus omaa kehoa kohtaan</p>	Kehotietämys
<ul style="list-style-type: none"> -Myönteinen suhtautuminen omaan ja muiden kehoihin -Rohkeus ja ylpeys omasta kehosta -Kannustaminen -Kehuminen -Kehoja arvostava puhe -Kehon toimintojen normalisoiminen 	<p>Kehomyönteisyys</p> <p>Aikuisen myönteinen suhtautuminen lapsen kehoon</p>	Kehosuhde
<ul style="list-style-type: none"> -Kehotuntemukset ja niiden tunnistaminen -Kehotuntemuksien kuunteleminen -Erilaiset tunteet -Tunteiden ilmentyminen kuvissa -Tunteiden ilmaiseminen -Muiden tunteiden kunnioittaminen 	<p>Kehotunne</p> <p>Tunteet</p>	Tunnetaidot

Jatkuu seuraavalla sivulla

Liite 2. Taulukko positiivisten alaluokkien muodostumisesta pääluokaksi		
<ul style="list-style-type: none"> -Halu olla omassa rauhassa, oman tilan tarve -Pukemisrauha -Koskemattomuus -Itsemääräämisoikeus -Uikkarialue -Luvan kysyminen halaamiseen ja pussaamiseen 	<ul style="list-style-type: none"> Omat rajat ja itsemääräämisoikeus Suostumus 	Turvataidot
<ul style="list-style-type: none"> -Oman kehon hyväily -Unnutus -Lasten välinen läheisyys -Aikuisten välinen läheisyys -Aikuisten lapsille osoittama läheisyys -Lapsen tarve läheisyyteen 	<ul style="list-style-type: none"> Mielihyvän kokeminen Läheisyyden osoittaminen Läheisyyden tarve 	Läheisyys ja mielihyvä
<ul style="list-style-type: none"> -Sukupuolen kehittyminen -Sukupuolten eroavaisuudet -Kokemus sukupuolesta -Samaa sukupuolta olevat vanhemmat -Eri ihonvärit -Yksilölliset (fyysiset) ominaisuudet -Kehojen koko -Katsomuksellisuus -Kulttuuritraditiot 	<ul style="list-style-type: none"> Sukupuolen moninaisuus Seksuaalisuuden moninaisuus Kehojen moninaisuus Kulttuurinen moninaisuus 	Moninaisuus

Liite 3. Negatiivisten alaluokkien muodostumisesta pääluokaksi

Alaluokka	Yläluokka	Pää- luokka/teema
<ul style="list-style-type: none"> -Ääripää-ajattelu -Vahvuuden (liiallinen) ihannointi -Intiimialueita ei nimetä -Intiimialueet peitettyinä kuvissa 	<ul style="list-style-type: none"> Ravintoon ja liikuntaan liittyvät oletukset Intiimialueiden peittely ja nimeämättä jättäminen 	Kehotietämys
<ul style="list-style-type: none"> -Toisen ulkonäön haukkuminen -Toisen mitätöinti -Toisen ulkonäöstä huomauttelu -Vauvojen esittäminen negatiivisessa valossa -Kehojen vertailu -Vastakkainasettelujen luominen 	<ul style="list-style-type: none"> Negatiivinen suhtautuminen kehoihin 	Kehosuhde
<ul style="list-style-type: none"> -Tytöjen ja poikien erojen korostaminen -Sukupuoli-identiteetin muuttumattomuus -Muiden kuin heteropariskuntien vähäinen edustus 	<ul style="list-style-type: none"> Stereotyyppiset sukupuoliroolit Heteronormatiivisuus 	Moninaisuus

Liite 4. Taulukko pääluokkien sisällöistä kokonaisuudessaan

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka/teema
<ul style="list-style-type: none"> -Uni -Omaehtoinen liikkuminen -Liikunta, urheilu -Ravinto -Hygienia -Sairaushoito -Ääripää-ajattelu -Vahvuuden ihannoiti -Kehon osien nimeäminen -Intiimialueiden nimeäminen -Intiimialueiden kuvallinen ilmentäminen -Intiimialueita ei nimetä -Intiimialueet peitettynä kuvissa -Kehoon tutustuminen -Kehon toimintoihin tutustuminen 	<p>Terveystä huolehtiminen</p> <p>Ravintoon ja liikuntaan liittyvät oletukset</p> <p>Kehonosien tunnistaminen ja niihin tutustuminen</p> <p>Intiimialueiden peittely ja nimeämättä jättäminen</p> <p>Kiinnostus omaa kehoa kohtaan</p>	<p>Kehotietämys</p>
<ul style="list-style-type: none"> -Myönteinen suhtautuminen omaan ja muiden kehoihin -Rohkeus ja ylpeys omasta kehosta -Kannustaminen -Kehuminen -Kehoja arvostava puhe -Kehon toimintojen normalisoiminen -Toisen ulkonäön haukkuminen -Toisen mitätöinti -Toisen ulkonäöstä huomauttelu -Vauvojen esittäminen negatiivisessa valossa -Kehojen vertailu -Vastakkainasettelujen luominen 	<p>Kehomyönteisyys</p> <p>Aikuisen myönteinen suhtautuminen lapsen kehoon</p> <p>Negatiivinen suhtautuminen kehoihin</p>	<p>Kehosuhde</p>

Jatkuu seuraavalla sivulla

Liite 4 Taulukko pääluokkien sisällöistä kokonaisuudessaan		
-Kehotuntemukset ja niiden tunnistaminen -Kehotuntemuksien kuunteleminen -Erilaiset tunteet -Tunteiden ilmentyminen kuvissa -Tunteiden ilmaiseminen -Muiden tunteiden kunnioittaminen	Kehotunne Tunteet	Tunnetaidot
-Halu olla omassa rauhassa, oman tilan tarve -Pukemisrauha -Koskemattomuus -Itsemääräämisoikeus -Uikkarialue -Luvan kysyminen halaamiseen ja pussaamiseen	Omat rajat ja itsemääräämisoikeus Suostumus	Turvataidot
-Oman kehon hyväily -Unnutus -Lasten välinen läheisyys -Aikuisten välinen läheisyys -Aikuisten lapsille osoittama läheisyys -Lapsen tarve läheisyyteen	Mielihyvän kokeminen Läheisyyden osoittaminen Läheisyyden tarve	Läheisyys ja mielihyvä
-Sukupuolen kehittyminen -Sukupuolten eroavaisuudet -Kokemus sukupuolesta -Tyttöjen ja poikien erojen korostaminen -Sukupuoli-identiteetin muuttumattomuus -Samaa sukupuolta olevat vanhemmat -Muiden kuin heteroparikuntien vähäinen edustus -Eri ihonvärit -Yksilölliset (fyysiset) ominaisuudet -Kehojen koko -Katsomuksellisuus -Kulttuuritraditiot	Sukupuolen moninaisuus Stereotyyppiset sukupuoli-roolit Seksuaalisuuden moninaisuus Heteronormatiivisuus Kehojen moninaisuus Kulttuurinen moninaisuus	Moninaisuus